Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 2 МАРТ, 1989 ШУ. ★ № 26 (7684). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

В. И. Ленина цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача заводера № 5 йола цех къаьнагIчарех цаI я. Цу чу латта оборудовани шеюаргйола ха йна яьнна дуккха шераш да. Цудухьа каст-каста нийслу укхаза болх соцабе безаш а. Цул совгIа, цехерча коксовикий къахьегама хьалаш а аттачарех дац.

Цхьабакъда, цеха коллектив цахаддаш лоархIаю шийна хьалхашка латтача декхарех. Масала, шийтталагIча пятилетка диъалагIча шера хьалхарча бетта планаш 103 процент кхоачашйир цо. Феврале а планал совгIа бIаьш тоннаш кокс арахийцар цеха болхлоша.

Керттердар — из еррига продукци стандарташа ма яххара хилар. ДIабахача шин бетта цкъаь цкъа рекламаци енаяц заводе.

Цеха керте латт къона инженер Степахин Михаил Олегович. Хьалха укхаза вокхагIвола оператор волаш болх баьо цо. Цудухьа дика йовз цунна коллектив а цун таронаш а.

— МоллагIийолча коллектива толамаш эггара хьалха наьха квалификаци лакха хиларах тийша да, — йоах цо.

Деша дай бац

Шура йохкарах йола план кхоачашъянзар Сунженски районо соахка. ДIа ца луш тIадиса декхар — 280 тонн. Цу гIулакха «доккха дакъа» юкъедихьаращца бар «Путь к коммунизму» яхача колхоза хьайбаш леладераш. Эггара хьалха цар бехкагIа йисар район шийна хьалхашка латтача декхарех лоархIа ца еш.

Доккхий хувцамаш хиннадац укхаза карарча шера а. Из ништта долга хьахьокх цу колхоза № 4 йолча шурий-товарни ферма коллективо январе баьча балхо. Дерригача шера 1196 тонн шура дIаяла езаш я из, хIаьта дIачуеннар цох езткъа тонн совгIа мара яц, е 6,8 процент. Планага-графикага хьежача тоъал кIезигагIа хул из.

Цхьабакъда, массарел чIоагIагIа садуаш да дIадахача шера укх хана хинначул ши тонн гаргга кIезигагIа шура йоаккхаш укхазарча доярокаша болх беш хилар. ХIаьта дийнахьа хIара кхоабача Iаттагара пхи килограмм шура яьккхача а дегаш «айденна» хулача дIакхаьчаб уж.

Таронаш яц-те цар овсарегIа къахьега? Яц яхар гIалат ва. Района кхыдолча боахамашка санна хьайбаша хьалур алсамдаккха йиш йолаш ба уж. Эшар — фермай болхлой къахьегама дисциплина тоаяр, доакъарах дикагIа пайда эцар, болх хьинарегIа бар, сихагIа боахам лелабара кердача методашка бовлар.

Чакхбаьннаб XII пятилетка диъалагIча шера хьалхара ши бутт. Оалаш ма хиллара дIадоладарга хьежжа дIадода гIулакх. Колхозхой хIанзарчоа цу даькъе курал е хIама долаш бац.

СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически заводе йоккхагIчарех цаI я № 132-152 йола цех. Цо арахеца продукци — полиэтилен.

Шоай гIулакх кIоарга довзаш, хьинаре болх беш нах кIезига бац укхаза. Царех цаI—укх сурта тIа шоана гуш вола Мадалов СаIид-Iаьла. Из тIема а къахьегама а ветеран ва. Дукха низ дIалу цо къонабарашта хьехам луш.

Хьехамчас яхар сиха дIаэцарех ба къона аппаратчицаш Хаджиева Зареман Абдулаева Яхеи. Из ништта долга хьахьокх цар къахьегама хьокхамаша.

СУРТА ТIА: С. У. Мадалов, З. Хаджиева, Я. Абдулаева.

С. АЛИХАНОВА сурт.

БIАЬСТАННА—ТЕШШАМЕ КИЙЧО

Дика дIадоладаьр дика чакхдоал

Грозненски района «Пригородный» яха совхоз керттерча даькъе баьцадаараш кхедеш я. Новкъа дале а, соахка паччахьалкхен планех лоархIайнизар цун коллектив. ЧIоагIа новкъарле йир хаоттамо. Масала, вIалла хьахиланзар нарсаш, теттара кIезига хьувкъам баьлар помидораш дIайийнача кхашкара, кхы Iа яха дика хиланзар капуста, морковка, кхыдола баьцадаараш.

Цхьабакъда, цу халача хьалашка шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачашдир Гулаева Тамара керте латтача бригадо. Цо паччахьалкхенна дIачуделар 1213 тонн баьцадаараш. Мишта аьттув баьлар цун из де? Эггара хьалха бригада кулгалхочо наьха болх боагIача тайпара вIаштIехьбаккхарах даьнна беркат дар из. Деррига баьцадаараш дIадийна кхаш гектарникашта юкъе дIадийкъар. ХIаранена хьалхадаккха ца дезаш дика ховра ше мичахьа, мел, болх бе беза.

Укх шера денз Гулаева Тамарас а цунца болх беча наха а шоайла дага а баьнна, къахьегама дикагIйолча формага — арендага бовла лаьрхIар. Цудухьа январе а феврале а совхозе вIашагIъехкача экономически дешара курсашка ихар уж. Цига Iомадир цар тIехьагIа шоашта эшаргдар. Хургболча арендатораштa хьехаш бар боахама керттера специалисташ: экономист Джунидов Лом-Iаьла, бухгалтер Хожалиев Iийса, агроном Несерхоев Алексей, кхыбараш.

Бакъда, шоай керттера гIулакх — бIаьстенга доагIача тайпара кийчо яр — дицдеш бацар баьцадаараш леладераш. Цу гIулакха лаьрхIа цар хIанзле итт теплица хьаяьй.

— Берригa теркам тIабахийтаб оаха дIаювш йолча томатий, баклажаний фу дика хилийтара, — йоах Гулаева Тамарас. — ДIадахача шерашка оаха дIайийна помидораш «Факел», «Iуйре» яхаш яр. Цхьан хана цар луш болча хьувкъама раьза хулар тхо. ХIанз тха еррига уйлаш «Агата» яхача сортаца ювзаенна я. Цо хьувкъам дукхагIа а лу, лаварашта чIоагIагIа духьал а латт.

Шийца цхьана теплицашка хьинаре болх беча нахах ала эггара дикагIдола дешаш корадоагIа Гулаевана. Цахаддаш баьцадаараш леладерашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхалатташ хьабоагIа ЛабазановгIар Алпатуи ПаьтIамати, Бараева Баянт, Гараева Хьава. ХIанз Чуйнна рассадана лаьрхIа ги дIадувш ба уж.

— Совхозо соахка паччахьалкхенга дIа ца луш тIайисай бIаьш тоннаш баьцадаарий продукци, — йоах Тамарас. — Укх шера хьахьаьрча декхар дIатакха лаьрхIад оаха. Хац сона хаоттамо тхоашта мел новкъарле ергья, бакъда, хьатIайоагIача бIаьстанна оахош дика кийчо яьй майрра ала йиш йолаш я со. Оалаш ма хиллара, дика дIадоладаьр дика чакхдоал. Долче, боккхача хьувкъамга сатувса мегаргда.

М. МУХАДИНОВ,
М. ЭРЗИЕВ.

БIубенна къахьег

Умаров Саламбика цIи дика йовзаш я Шалински районе. Дукха ха я из «Автуринский» совхозе № 1 йолча бригада кулгалхо вола. Шийгара масал гойташ къахьийгад из керте латтача коллективо укх пятилетка хьалхарча кхаь шера.

— ХIаьта а арендага довла лов тхона, — йоах бригада доакъошхоша. — НийсагIа аьлча, льттан дай хила лов. КIордаьяр тхона лакхера тела командаш. ДукхагIча даькъе гIулакх бокъонца ца кхетадеча кулгалхошкара хьайоагIаш яр уж. ХIанз хьал дикача оагIорахьа хувцалуш доагIа.

Саламбик керте латтача арендни бригадана юкъевахав бархI саг. Цар карарча шера лелае дIанийцай 300 гектар люцерна, 300 гектар силоса лаьрхIа хьажкIаш, 150 гектар кени мукхи, 40 гектар доакъара свеклаш.

Шоана гучча бесса доакъара культураш я Умаровеи цун новкъосташен лелаераш. Цудухьа хургда-кх, кхаш леладаь ца Iеш, совхозагара дулха кхаба 200 къона хьайба хьаэца уж дага хилар а. Из мара деций: бIаь бетташ бола етт лелабе а лаьрхIад арендатораша. Уж деррига хьайбаш планал совгIа даькхача доакъарца кхоабаргда цар.

Арендни бригадана юкъевахав дуккхача шерашка совхозе болх беш хьавоагIа механизатор М. Гайрбеков, дукха ха йоаццаш эскаре гIулакх даь ваьнна цIавена цун воI Сурхо, тракторист Ш. Алихаджиев, кхыбараш. Кастта царна дIатIакхетаргба хьайбаш леладераш а.

ХIанзарчоа кхашка органика дIаозаш ба арендатораш. Из болх тIехдика бу цар, бизза пайда эц техникахи доагорахи. Дукха ха йисаяц бIаьстан - кхашкара балхаш дIадоладе. Из кхетадеш ба бригадера нах.

М. МУРАДОВ.

ТIеххьара денош

Атта декхар дац укх бIаьсти наьсархошта хьалхашка оттаргдар. Иоачаш хиннача дIаяхача гурахьа ца дулуш диса дукха балхаш да кхашка. Масала, 6400 гектар лаьтта дисад ца оахаш. Из деррига аха дезачох кхоалагIча даькъал дукхагIа да. Юкъахдисараш — коартолаш дIаювча кхашка доаха харшаш, кхыдола оахамцара балхаш.

Кийча я ала мегаргда кхашка болх бергбола техника: тракторащ а гота балхаш дара царна тIехьа ювза мел эша механизмаш а. Уж балхаш 23 феврале чакхдоахаргда оаха, аьнна, шоаш денна дош кхоачашдаьд района механизатораша. Тоа а яь дIаоттаьй цар тракторащ, сеялкаш, нохараш, макхаш, картофелесажалкаш, кхыйола техника.

...«Экажевский» совхоза мехмастерскера гIар-тата хьалха тхо хиннача хана мо доацаш, дижа дар.

— Керттера балхаш чакхдаьннад тха, — аьлар мастерске заведующе Албогачиев Хьажбикара. — Кхашка мел гIоргйола тракторащ тоаяь араяьннай. Механизаторий са дукхагIа кхашкахьа да хIанз.

Да а да из ништта. ХIанз шо-шоай бригадашка ба дукха ха йоаццаш укхаза, мастерске, шоай тракторащ тоаеш сагота хьийза механизатораш.

— Хьо-м вIалла хинна а вий-хьогI цу чу? — аьнна шийга хьаттача, удобренеш чуйола тележка тIехьа а йийза, кхай тIа водача Гайтов Татархана аьлар:

— Хинна-м хиннав цу чу со а са звеноцара новкъостий а. ХIаьта а дукха ганзар тхо тхоай тракторех кулг тохаш. ХьалхагIа-м гота йолалуча хана арадаьлча а мегар тхо. ХIанз зехьа дов хIара сахьат дагадоал тхона.

Кхетаде мегаргдолаш да Татархана яхар. Арендатор ва из, шийца кхы а ши новкъост а волаш. ХIанз хьатIайогIар цар эггара хьалхара арендни бIаьсти я. Беркате хилийта лерхI цар из, шоаш арендах хьанийцача 300 гектар лаьтта вIалла ца хиннача тайпара «кура хьажкIаш» а хьувкъаяь. Цудухьа тоайир арендатораша шоай техника сиха а тешаме а, цудухьа хIанз кхашка уд удобренех етта цар телешкаш. Цудухьа хилар уж шоай кхашка лоа соцадеш. ХIана дашаш, лаьтта хих дузаш да цар яьхача сангарашка Iайна лоа.

— Цу арендатораша болх беча хана царна бIарахьежаш латташ хул со, — аьлар совхоза аграрни цеха начальника Дзейтов Мухьмада. — Дика дай хьувзаш хул-кх шоай коашка ништта хIама хьадеш.

Наьха дегаш тIаувзаш йола ший тайпара магнит я аренда. ХIаьта а ала деза: йоагIача тайпара бокъо дIаеннаяц цунна цу совхозе хIанз а. Шерра никъ лац цун укхаза. Района кхыча боахамашка а дIалаьцаяц арендас бIаьстан кийчо еча шийна йоагIаш йола моттиг. «Эксперименташ» сов дукха ю укхаза цу гIулакха. ХIаьта а из ший къаьстта тема я.

Лоацца аьлча, «Экажевский» совхоза механизатораш кийча ба бIаьстан деношка шоай декхар чакхдакха — оахам де (300 гектар йисай укхаза гурахьа ца оахаш), сихха макхаш, а даьха, зяба аьха уллача лаьттан тIа, хIаьта гурахьа дIадийнача шоай кIина, маькха, баьций кхашка тIоадал дIакъовла, бIаьсти дув ялаташ дIаде.

Рейд

Бакъда, дIадувча фунга диллача кхыча тайпара сурт да укхаза. ХIанз коартол тоъац совхоза ах кхай тIа дIае а. Тоъаш яц 1700 тонн. Вешта из къел-м района массайолча совхозашка а я. Района тоъац дIае 1400 тонн хиллал коартол. РСФСР Госагропрома новкъосталга хьежаш я совхозаш. Дика дар гота балхаш дIадоладалехьа из новкъостал хуларе.

ДIаювча хьажкIашта-м саготде дезаш яцар «Экажевский» совхоз. Мел эша гибридни фу хьадена а дIадера эшшача кондицега из дIакхачнйта а дукха ха я.

Цхьаькха а да уйла е езаш. БIаьстан «сибате» ерзае еза кхашкара культстанаш. ХIанзарчоа безаме яц уж. ДIадахача шера шоаш хиннача тайпара йисай.

ДIахо, дIадахача дIаьххача шера дийцар: «Экажевский» совхоза механизатораштa чай мала щекар дац культстанашка яхаш. «Сердало» газето а дийцар из дош цIенхаштта. Цу хьакъехьа цу совхозаца лелабер боккха хьовзам ба. «Оаш шекара свеклаш кхеяц, шоана дагIац», — яхаш хабараш а дувцаш, тIехьашка тетт совхоз цу гIулакха. Из вIалла ла мегаргдоацаш хIама да. Шенара свеклаш кхeераш мара беций чай мала йиш йолаш?

«Назрановский» совхозе а хIама ца эшшаш вай лакхедийца сурт да бIаьстан еча кийчонга диллача. Кхашка мел яха еза тракторащ араьннай укхаза а.

Моторащ тоаду ший укх хьалхарча квартала план дуккха тIеххоачаш а яь, кхыдола слесарни балхаш деш вар цIи хеза говзанч моторист Тохов Мувса.

КIезига къахьийгадац дIаьхача Iанна кхашкарча бригадашка ремонтни балхаш даьча механизатораша а. Массе хана а дIайха, чаме даар хул механизаторашта № 5 йолча бригадерча повара Джандигова Зайнапа кухне. Цудухьа гаьна еце а, делкъийна хIама даа чу ца болхаш бригаде шоай техниках кулг тохаш хул механизатораш.

Техника а кIезига яц укхаза. Тайп-тайпарча маркех йола 17 трактор я. Уж еррига а (мастерскешка гIолла чакхъяла езар — чакхъяьнна, бригаде ше йолча кулгтоха дезар кулгтеха яьнна а) кийча я балхаш дIадоладе мара ца дезаш.

БIаьсти эггара хьалха эшараш макхаш да, лаьтта цамцадаккхара а тIоадал дIакъовлара а. Цу тайпара 55 макха а кийча ба. Сцепкаш а яь латт уж тракторашта тIехьатовса мара ца дезаш. Тоаяь латт кхоккхе а картофелесажалка, хьажкIаш дIаюв сеялкаш, кхыйола инвентарь.

— Еррига укх коа мел латта тIехьаювза техника сел дика а сиха а укх шера тхо тоаяь далара эггара хьалха баркал ала доагIа слесара-электросварщика А. Зангиевна, — аьлар бригадира А. Чахкиева. — Йоккха кулг-говзал, опыт йолаш саг ва из. ДIавелле ше хьаю цо моллагIа тхона эшаш йола чоалхане хIама.

Иштта сий деш цIераш яьхар тхона бригадерча механизаторий А. Евлоева, Х. Бабакиева, С. Мержоева, кхыбарий.

Цу совхоза коартолий токе, складашка а хилар тхо. ДIаде мел дезача ялатий фу долаш да укхаза: хьажкIаш, горох, кен, баьций ги, генараш. ХIаьта царех цхьадараш молхаш тоханза да. Масала, хIанзчул тIехьагIа хи пурх а беш, гранозан яха молхаш тоха езаш ба бIаьстан деношка эггара хьалха дIаювча культурай фу-кени горохи.

Тоъаш яц совхозе дIаюв коартол а. ДIае езача 600 тоннах йолаш яраш 400 мара яц.

Лакхе вай йийцача № 5 йолчунгара дIа мел нийкккхача бригадай культстанашка а ремонташ е езаш я. Цига а ха тиллийта йиш яц.

Нийса хургдар хIанзле бригадашка, кхашка гойтара агитаце средствай уйла йича а.

ХIанз а оттаянза я цхьаннахьа а гота балхий графикаш, кхыйола планаш. Деррига из сихонца хьаде дезаш да. БIаьстан денош хьежаргдац.

Рейдови бригада: М. МАРТАЗАНОВ, АПО керттера агроном, Х. АЛБОГАЧИЕВ, «Экажевский» совхоза мехмастерске заведующи, М. ЗАНГИЕВ, тха собкорр.

КПСС ОБКОМА КОМИССЕ

КПСС обкома социально-экономически политика дешай хьакъехьарча комиссе аргIанара заседани хилар.

Заседани хьайийллар парте областной комитета секретара Е. В. Тумсоева. Гулбеннарашка цо дIадовзийтар партийни аппарата структура эргаяккхара документаш, комиссе балха принципаш.

КПСС обкома социально-экономически отдела заведующе заместитела В. П. Лисоколенкос дийцар отдела функцеехи структурахи, белгалдаьккхар цун балха тIа керттера дар социально-экономически дегIаахара даькъе КПСС политика чакхйоаккхилга Iалашдар долга. Цох лаьца шоашта хетар дийцар «Грозтрубопроводстрой» треста управляюще М. А.-М. Мугадаева, республикански больница керттерча лоро А. М. Гаджиева, КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретара А. А. Мякиева, кхычар.

Критически йийцар комиссе членаша заседане ювца оттаяь комиссе балха плана проект. Къаьстта аьлча, цун кийчде деза производственни йоацача сфера объекташ хьалъярца дувзаденна дешаш, гIишлонииндустре материально - технически база дегIайоалаяра дешаш довза а цу кIийлен тIа гIишлош хьалъелга сихдара дола гIулакхаш оттаде а, кхыдараш де а деза.

Заседане къамаьлаш даьча НГIАССР телевиденеи радиовещанен Госкомитета председатела Ю. В. Мареченкова, «Промавтоматика» НПО генеральни директора А. А. Опришкос, НГIАССР Министрий Совета председатела заместитела К. С. Салтаханова, КПСС Шалински райкома хьалхарча секретара Ю. Д. Усамова, кхычар белгалдаьккхар комисси дерригача лостамашка стратегически лини белгалъяккха а политически методашца — кадраща, партийни комитеташцеи партийни организацещцеи беча балхага гIолла гIулакхаш де а дезаш хилар.

Заседане хьайир критически замечанеш теркал а еш, план яь йистеяккха тIадила йола редакционни комисси.

Ништта хьежар гонахьара Iалам лорадареи 2000 шу тIакхаччалца Iалама ресурсех рационально пайда эцареи йIаьххача ханарча республикански программа проектага. Цу деша хьакъехьа дувцаш къамаьл дир НГIАССР Iалам лорадара Паччахьалкхен комитета председатела С. Н. Хаджиева. Из дувцача дакъа лаьцар облсовпрофа председатела Г. Г. Олейникова, НГIАССР Госплана председатела заместитела А. Б. Паскаева, «Грозэнерго» производственни объединсне генеральни директора Г. С. Янина, кхычар. Iалам лорадара Госкомитета НГIАССР Госпланаца цхьана тIадиллад йийца замечанеш теркал а еш программа проект тоае.

ХАРЖАРХОШЦА ХИННА ВIАШАГIКХЕТАР

Вай республике тIеххьарча хана шерра яйзай «Грознефтехима» генеральни директора профессора Хаджиев Суламбек Наибовича цIи. № 396 йолча Грозненски территориальни хоржамий округе гIолла СССР халкъа депутаталла харжара оттаяй цун кандидатура. Каст-каста прессе, радио, телевидене къамаьл деш хул из хоржамашта хьалхара ший платформен программеи ювцаш. Цу программа тIа дукха проблемаш я белгалъяьха: экологи, къамашта юкъера отношенеш, экономика, Грозный тоаяр а дегIайоалаяр а.

28 феврале харжархошца а газетий, радио, телевидене корреспонденташца а вIашагIкхетар хилар депутаталла кандидата. Цунга дукха хаттараш дир наха. Массанена дизза жоп делар Суламбек Наибовича. Ала деза, дерригача дешашка экономикага гIолла хьежаш из хилар.

— Вайна тIалатташ йоккха бюрократически аппарат я, — аьлар Хаджиева. — Цунна хет массанена хьалхара уйла е ший бокъо йолаш санна. Из бахьан долаш къе ба вай мохк, во хьал да къахьегамхой. Дефицита, Iалам бIехдара, болхлошта хьадоагIа алапи кIезига хилара цу аппарата бехк ба. Экономикана кулгалдара методаш административно - командни хьисап долаш хиларах хьахиннай из аппарат. Цудухьа, керттера да уж методаш хувцар. Предприятей коллективаш кортамукъа хургйолаш, болхлой шоай балха моттигашка бокъонца дай хургболаш боахама расчета тIа яха еза уж. Цу предприятеша хIанз еш мел йолча отчисленей меттел, цхьа налог а оттаяь, юхедуса ахча шоай лоIамагIа дIадахийтара бокъо яла еза царна.

Юрта боахама гIулакхаш тоаде вIаштIехьдаргда лаьтташ ахархошка дIалой. Цудухьа, арендни подряда дуьхьала болча кулгалхошца къовсам лоаттабе безаргба.

Грозный тоаяра а дегIайоалаяра а фу де лаьрхIа ва, аьнна хьаттача, Суламбек Наибовича аьлар:

— Вай городе бахача нахага фу хьал да дика хов вайна. Из хьал атта хувцалургдац моттийтара а йоацаш, вай бокъонца самоуправлени ца оттайой. Горисполкома кулгалхой халкъа викалаш хургболаш «лакхера» а ца увттабеш, наха шоаш хоржаш хила беза. Предприятешта наькъаш тоаде а гIишлош хьалъе а телаш дола ахча, цар хьожадаьчча мара кхоачаргдоацаш тIахьожам лоаттабе лаьрхIа ва со. Экологически хьала Iаткъаш йола предприятеш городера араяха езаргья, царна тIахьожам лоаттабара горисполкоме экспертни комисси вIашагIа а елла.

Боккха теркам тIабахийта лаьрхIа ва Суламбек Наибовича къахьегача кхалнаьха хьал тоадара.

Хаджиев Суламбек Наибовича мел дийцар раьза болаш тIанийцар харжархоша. Гуш дар кандидата программа тIа белгалдаьккхар а харжархоша дIадехар а цаI долга.

Ч. МАНОЛИС.

IАЛАМ ЛОРАДЕРИЙ МУГIАРАШ

Селхан хилар экологически проблемай хьакъехьара КПСС Нохч - ГIалгIай обкома иттлагIча пленума решенеш кхоачашъяра лелама хетаяь совещани. Цига дакъа лоацаш бар Iалам лорадарца бувзам болча организацей кулгалхой, партийни а кепайоазон а организацей викалаш.

Совещани хьаеллаш къамаьл даьча парте обкома секретара Е. В. Тумсоева, уж лоархIаме дешаш дувцача дакъа лаьцача Госкомприрода председатела С. Хаджиева, «Грозненский рабочий» газета редактора заместитела Г. Погибела, Нохч-ГIалгIай АССР керттерча санитарни лоро С. Мушникова, Iалам лорадара Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета комиссе председатела, республика Министрий Совета оргинструкторски отдела заведующе В. Аралина, Iалам лорадара Ерригроссийски общества Нохч-ГIалгIай республикански совета председатела заместитела Г. Самарске, КПСС Грозненски горкома шоллагIча секретара М. Баймурадова, кхычар белгалдаьккхар Iалам лорадара дешаш республике ира латтилга.

ХIанз а дукха моттигаш нийслу мехкдаьтта чакхдоахача заводаша, кхыйолча предприятеша хилийта йиш йолчул дуккха а дукхагIа наха зене йола хIамаш фега аракхувсаш, хиш бIехдеш, хьунаш тедаш, экологена зе деш дола кхыдола хIамаш деш.

Совещане къамаьлаш даьраша нийса лаьрхIар массови информаце средстваша «Экологический вестник» арахецар, бахача наьха а хIара къахьегама коллектива а экологически культура лакхъяра къаьстта теркам тIабахийтар.

ЖУРНАЛИСТАШ ДЕШАШ БА

Бетта цкъа массови информаце средствай викалаш вIашагIкхет журналистски говзала школе. Самардийнахьа аргIанарча заседане газетий, радио, телевидене болхлошта хьалхашка къамаьл дир КПСС обкома бюро члена, НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела Х. Х. Бокова. Цо дийцар демократеи гласностеи хьале хоржамий кампани Нохч-ГIалгIайчене мишта дIайода, малагIча проблемашта теркам тIабахийта беза дувцаш журналисташца дагаваьлар, гулбеннараша даьча дукхача хаттарашта жоп делар.

БЕЛОРУССКИ ССР. Вычислительни техника средствай Брестски производственни объединене коллективо потребителашта дIахьийтар керда хьаяь хьалхара дисплейнин комплексаш.

СУРТА ТIА: дисплейнин комплексашта наладка еш ба инженер - испытатель Г. И. Самойленкон (аьрдехьа) регулировщик А. И. Савицкийн.

Э. КОБЯКА сурт. (ТАСС фотохроника).

Хоржамашта накъадолхаш

ХАЛКЪА КАНДИДАТ

Диззача дин сахьата йIаьхъелар дукха ха йоаццаш город Назранерча культура Двореце хиина хоржамашта хьалхара окружной собрани. Из кхетадеш а дахьалха санна доацаш, «СССР халкъа депутаташ харжарах» долча Законо дIадеххача бесса массехк кандидатура а оттаяь, демократен гласностен хьисапе дIадода хIанз депутаталла кандидат хилара регистраци елга. ХIаьта цу собране баьккхабар берригаш а: СССР халкъа депутаталла кандидаташ, къахьегама коллективай, МагIалбикен Наьсарени районий викалаш. Халкъа депутатски мандаташ яхар духьа болча къовсаме дакъалоацаш кхоъ вар цига: ГI. Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» завода инженер Балаев, трикотажни фабрика швея-пришивальщица Богатыреваи «Алханчуртский» совхоза арендин коллектива бригадир Дарсигови.

Царех толашагIа лоархIача шиннена номер 674 йолча Назрановски къамантерриториальни хоржамий округе гIолла регистраци е езаш яр. Цига толам баьккхар Дарсигов Мусаси Богатырева Дугурханеи — СССР халкъа депутаталла кандидаташ ба, аьнна регистраци йир цу шиннена.

Яьче, таханара са дувцар хетадаь да царех цхьаннена, Дарсигов Ювсапа Мувсайна.

Дукха ха я сона из вовза. ДагадоагIа, «Алханчуртский» совхоз вIашагIъеллача хана шофералла, тIехьагIа трактористалла болх беш вар из. ХIаьта, цу хана а шоай дикагIболча нахах дувцаш эггара хьалхарчарца Мувса хьоахавеш хулар цу совхоза кулгалхой. Из нийса а дар, хIана аьлча шийна тIабилла болх цIенен тешамеи барца, норма дани тIеххоачашъярца, юкъарча вахаре хьинаре дакъа лацарца белгала вар Мувса цу хана а, кхычарел лакхагIа хулар цо доал деча кхай тIа дIайийнача хьажкIай хьувкъам.

Хулар, лаьтта, цунцара къахьегам, техника дукха езаш болча нахах из воландаь. ХIаьта, ханал хьалха, ше геттара зIамига волаш, дIаболабе бийзар цун аттa боаца ший къахьегама никъ. Нохчийн гIалгIайн СибарегIа бахийта болча хана, 10 шу даьннача хана — 1948 шера Каз. ССР, Акмолински областерча, Михайловка яхача юртарча колхозе балха ваха везаш нийсденнад цун. Цул тIехьагIа цо болх баьб г. Акмолинска «Горпищеторге» грузчикалла, тIаккха автобазе шофералла. ХIаьта, 1960-ча шера денз «Алханчуртский» совхозе болх беш ва.

Кховзткъеи итталгIча шерашка хьайбаш леладеча ферма бригадир вар из. Коммуниста Дарсигова инициативагIа совхозе вIашагIъеллар араюккъе, тIехьа тхов боацача майда тIа дIа а оттадаь, хьайбаш кхоаба комплексни бригада. Iайн аьхнин арадолаш цун бригадо кхоабача хьайбашта ден-бус тIанхетар килограммага дIанхоачаш дозал. Бакъда, чуоттадаь хьайбаш кхоабаш хиннача совхозах застойни хана, тIехьагIа хургдолчун уйла а ца еш, номсий совхоз ярах дехар Мувсас юкъедоаладаь хинна дика гIулакх. Бакъдар аьлча, хIанз-м из гIалат тоа а деш, ялатн хьайбаши леладу совхоз яьй цох. ХIаьта, укх тIеххьарча хана Мувсас кулгалду номер 6 йолча тракторно - арендни подрядни бригадана. Цун доалахьа да 1068 гектар лаьтта. Лакха ба цу тIара чуийбу хьувкъам. Къаьстта а доккхий толамаш даьхад цо дIадахача шера. Иштта, соахка 300 гектарах хIаране тIара цо чуийцай 35 центнер гибридни хьажкIаш, план 10 центнер мара йоацача. Цул совгIа, 40 гектарах хIаране тIара яьккхай 108 тонн доакъара свеклаш, план 35 тонн йолча. ХIаьта хIара гектара тIара планал совгIа даьккха ка бола ялат 7,7 центнер да. Толамашка хьежжа лакха да бригадерча наха соахка нийца алапеш а. Цу шера юкъера лаьрхIача 3700 сом алапи нийцад царех хIаране.

Дукха да Мувсас цу боахаме болх беча шерашка цун вахаре хинна дог гIоздоаха хувцамаш. Укхаза дIанйцав из парте мугIарашка, массехказза хержа хинна юрта Советен горсоветен депутаталла. Дукхха ха, низ, хьинар дIа а луш, кхоачашдаьд харжархой наказаш. Из ва парте МагIалбика горкома член, шоай совхоза парткома член.

Миччахьа ше вале а, моллагIа декхар шийна тIадулле а сийленца кхоачашду цо из. Боккха мах баьб Даьхено цун къахьегама а. Мувсай наьх тIа леп «Къахьегама ЦIеча Байракхен» «Къахьегама Сийлен» кхоалагIча степенен орденаш, Ленински юбилейни медаль. Из ва «Нохч - ГIалгIай АССР заслуженни механизатор». Цун сий ду боахама кулгалхоша, цхьана болх бечар, юртахоша. Са къамаьл хилар царех цхьаннеца, совхоза вокхагIволча экономистаца Султыгов Шамсудинаца.

— Шун юрта вахаш ва оаш СССР халкъа депутаталла кандидат оттаваь вола Дарсигов Мувса. Фу аргдар Iа цох, дукха ха йий хьона из вовза? — аьнна аз даьча хаттара иштта жоп делар цо.

— Дарсигов Мувса сона вовз 1973 шера денз. Из санна, балхаца чам болаш, хьадер беркате долаш саг вайнавац сона. Дика новкъост а ва. ХIанз укх сахьате бригадир ва из арендни ялхлагIча бригаде, цу коллективо ше хержа а хержа. Соахка цунчул дикагIа пачхахьалкхен декхараш кхоачашдаь цхьаккха а бригада яц тха совхозе. План кхоачашъяьй 133 процент.

Миччахьа Iа из вохийте а, шийна тIадиллар дика чакхдоаккх цо. Наха везаш а нах безаш а ва из.

1974 шера дукха хьайбаш кхоабаш дар тха совхозе. Цу хана хьайийлла площадкаш а яь, цу тIа аз доахан леладергда аьнна — директорца къамаьл де из волавелча: — Хьона цхьаннена фу дулургда, из пайдана дац, — яхаш духьала бар цунна боахаме, районе мел бараш. Уж шийна духьала болладше, Москве «Главскотпроме» а ваха, цигара бокъо а яьккха, совхозе долаш дола доахан дIа а нийца, Iан замалахьа ча а, кIезига мара ялат а доацача хана, доахан араюкъе тхов-кIийле йоацаш латтача хана хIара бежана ден — бус 500—550 грамм дозал тIанхетийтар цо. Ше цига болх баьча пхе шера 750—800 эзар сом духхьал цун комплексо пайда луш, доахан леладир цо. Иштта ва Мувса, ше хьаллаьца хIама тешаме дIачакхдоаккхаш. Цудухьа оттаваь оаха из депутаталла кандидат, хIаьта, нагахьа санна из депутаталла хорже, тхо теш цIеначa наькъаца цо из декхар кхоачашдергхиларах.

Цо шийна хьалхашка оттаяь программа я юрташ, городаш социально-культурни дегIайоалаяр. Цу юкъе йоагIа тха совхоз а. Укх шин районера наькъаш, хин гIулакх чIоагIа во да, къаьстта Ачалкхерча зоне. Цул совгIа, школе даха ха кхачанза берий учрежденеш, культурни гIулакх дара сфера, бытови хьашташ кхоачашделга тоаде лерхI цо, школьни реформа а я цун программа тIа хьоаеш.

— Мувса дика бригадир хиларал совгIа, боккхача дезала да а ва-кх?

— Из-м дезала да хиларал совгIа цар вокхагIвола новкъост а ва. Ший мел вола дезалхо къахьегара тIера волаш хьалхеваьв цо. ТIакхха боккха дезал а ба цун — пхи воIи кхо йоIи. Царех деша багIараш дика дешаши болх бераш дика болх беши, шоайла вIаши ладувгIаш, барттайна, даси нанаси оалачунга ладувгIаш, Iимерза бахаш дезал ба уж.

Иштта я ялхайтта шера цунца цхьан боахаме болх беш а цхьан юрта вахаш а волча Султыгов Шамсуддина шоай кандидата Дарсигов Мувсайна лу характеристика. ХIаьта из во а яц. Иоацаче, сона хов, со тещ: иштта тешал дергдар цунна цу юртарча хIара саго, цу совхозерча хIара болхлочо. Цудухьа массавар раьза а волаш оттаваьв цар из СССР халкъа депутата кандидаталла.

Ю. КУРСКИЕВ.

АГИТЦЕНТРА ДЕКХАР

ДIадахача шерашка санна доацаш, демократех хьалйизза чакхйоалаш латт вай мехка СССР Лакхехьарча Совета халкъа депутаташ харжара долча хоржамашта хьалхара кампани. Цун тIеххьара этап йолаеннай хIанз. Харжархошца вIашагI а беттaлуш шоай программаш а платформаш а ювц депутаталла уттабаьча кандидаташа, шоашта тIехьа кхаж тасса агитаци ю. Царна дукха новкъостал ду вай мехка хьайийллача агитцентраша.

КIезига ха яц № 49 йолча юкъерча школе агитцентр йола. Цхьабакъда, укхаза болх беча агитаторий дика хьал да аьлча нийса хургдац. Школе тоъал помещенеш йоацандаь зIамига да агитцентр чу йола цIа. ХIаьте а шоай гIулакхаш дика леладе вIаштIехьдоал агитцентра активистий. Гойтара агитаци, керда газеташ, журналаш—мел эшар да укхаза. Плана тIа белгалдаькхача тайпара дукха болх баьб агитцентра коллективо: шоай участкера харжархой списакаш вIашагIтеха яьннай, школера дешархой дай-ноаной собранеш йолча хана укх шерара хоржамаш мишта хургда, хоржамашта хьалхара кампани мишта дIайода дийцар агитатораша, цун эргалонехи лостамахи лаьца а дийцар харжархошта.

Агитцентра кулгалдеш я юххьанцарча классашка хьехаш йола коммунист Тимощук Лидия Андреевна. Хьалхара леладеш яц из агитцентра заведующе бехктокхаме гIулакхаш.

— ХIанзара хоржамий кампане дукха белгалонаш я,— йоах цо. — ХIара мандата цхьаннел совгIа кандидаташ боландаь, царна юкъе яхь ца хилча далац гIулакх. Депутаталла уттабаь кандидаташ бокъонца халкъа викалаш ба. Хьалха наггахьа мара хилацар царна юкъе коммунист воаца саг, хIаьта хIанз дукха ба уж. Тха къаман - территориальни округе шиъ кандидатура оттаяь СССР халкъа депутаталла. Царех цаI тха школера хьехархо Магомадова Зура Хамидовна я, хIаьта шоллагIвар «Электроприбор» яхача заводера наладочни участка бригадир Немцев Владимир Иванович ва. Ала деза шаккхе кандидатура «лохера» оттаяь йолга. Харжархошта цар программаши платформаши йовзаргйолаш царех лаьца справкаш кийчъяьй оаха. Тха агитаторашца вIашагIкхетар а хиннад кандидатий. ХIанз харжархой агитцентре хьа а бийха, шоай программех а платформех а лаьца къамаьл дергда царца кандидаташа.

М. АЛАДИНОВ.

ДУКХА БЕРАШ ДОЛЧА НОАНОШТА «НАНА-ТУРПАЛ» ЯХА ЦIИ ЯЛАРАХ ДОЛА

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

«Нана - турпал» яха орден дIа а луш «Нана турпал» яха цIи лойла итт а кхы дукхагIа а бераш даьча, хьалкхедаьча ноаношта.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ГIОЛЛА:

Аздулаева Боку Рашидовнана — «Новогрозненский» совхоза болхлочоа, Гудермесски район.

Аушева Эсет Исмаиловнана — болхлочоа, Сунженски район.

Ахматханова Хаванена — Калинина цIерагIча колхоза колхозхочоа, Ножай-Юртовски район.

Байсарова Шовда Дигаевнанна — цIен-нанна, г. Грозный.

Гайтукиева Люли Даудовнана — болхлочоа, Сунженски район.

Гайтуркаева Анията — цIен-нанна, Веденски район.

Дышниева Байзаната — «Бамутский» совхоза болхлочоа, Ачхой - Мартановски район.

Костоева Хьава Газмагометовнана — цIен-нанна, Сунженски район.

Лидиева Тумиша Диберхаджиевнана — цIен-нанна, Гудермесски район.

Магомедова Патимат Магомедовнана — цIен-нанна, Шелковски район.

Межидова Зулайна — цIен-нанна, Урус-Мартановски район.

Муциева Хедена — Ленина цIерагIча совхоза болхлочоа, Наурски район.

Тутаева Зурана — «Ойсунгурский» совхоза болхлочоа, Гудермесски район.

Тухигова Аьсета — Кирова цIерагIча колхоза колхозхочоа, Веденски район.

Умаева Банатена — цIен-нанна, Шалински район.

Хасанова Хьавайна — цIен-нанна, Веденски район.

Шамсаева Зугера Хизриевнана — цIен-нанна, Гудермесски район.

Шуайпова Разиена — Кирова цIерагIча колхоза колхозхочоа, Веденски район.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. ГОРБАЧЕВ.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

г. Москва, Кремль. 1989 шу, 22 февраль.

Исторе оагIонаш

Сепията сийрда вахар

1930 шерашка Шалински районни комсомольски организацена керте лаьтта Сепият Абдулаева вай республике дикка йовзаш хиннай. 1936 шера говраща Шаьлара Ведена яхача 128 йоIа хьалха лаьттар Сепият я. Шаьлара мехкарий Ведена района боахамашка хилар, шоай нийсархошца - мехкаращца къамаьл деш, царна юкъе беш бола кхетама болх байзар

ВЛКСМ X съезда делегат хиннай Сепият. 1930 шера педагогически техникум а яьккха, дIаболабаьб цо ший болх. Циггара общественни балха юкъе доккха дакъа лоацаш хьаенай къона йоI. Атта хиннадац цун вахара шераш. Да-нана доацаш детдоме хьалкхийнача йиIий гIулакх хьаллаьцар гонахьарча боккхагIа болча новкъосташа. Цу хана цунна белар комсомольски болх а. Дег тIара леладора цо из сийлен гIулакх. Районни комсомольски организаце чувоагIаш 873 комсомолец вар.

Цу хана центральни газеташ тIа бувцар комсомольски активисташа наха юкъе, къаьстта кагирхошта юкъе беш хиннача кхетама балхах лаьца. Иштта теркам тIабахийта яздеш дар 1935 шера «Северный Кавказ» яхача колхоза комсомольцаша Сулейманова, Дудаева, кхычар а даьхача толамех. Иштта царца яхь а лаьца, боккха хьувкъам баккхара къовсам лоаттабаьб комсомолкас Кужу Баталовас а.

Областной комсомольски конференце хьаеллара хетаьяча 4 бIаь километр хулуча мехкарий — дошлой походе командир хиннай ше санна кхийсаца йоI Баталова Кужу.

Республика исторе эггара хьалха цу шерашка мехкараша лакха кийнаш тIатехка, ферташ кхехка говраш тIа тIахайтар. Цул тIехьагIа Ворошиловски говра баьре значока норма дIаелар цар.

Цу мехкарашта юкъе къаьстта белгалбаьлар Абаева Кужани, Сатуева Райхьант, Эдилова Хадижат, Нетиева Айхьант, Уж районе масса долча гIулакхашта хьалха латтарех бар.

Сепията ликпункташ вIашагIа а ехкаш, цIенгара цIенга а увтташ, мехкарий юкъеозаш болх бора. Из иштта пропагандист а яр.

Кердачун духьале лелаеча наха йоахараш арадоахар Сепията вайнаьха мехкарашка ца доагIача гIулакхашта юкъе увз, яхаш. ХIаьта царна а духьале лоаттайора къонача мехкараша — комсомольцаша. Лира къовсам лоаттабе безаш дар гIулакх, атта дацар царна из духьале лоаттае. Общественни болх юкъагIа битанцар комсомольцаша. Тайп - тайпарча кружокашта юкъе дакъа лаьца тIаберзабора райкома секретаро.

Цул совгIа боахаме комсомольски болх бе а тIаувза безар мехкарий. Иштта комсомольций — кагирхой бригада кулгалхо Кужу Баталова, Шиман Аюбова — хьалхаръяр республике эггара хьалха хинна парашютистка, шоллагIъяр — йоI — дошло.

Комсомола Шалински райкома секретарь Абдулаева хиннача хана дукха хувцамаш хилар комсомольций вахаре. 760 йоI ликпункте деша эттар. вIашагIъелла болх беш хилар агрокружокаш, хIамаш йоахаши тегаши йола кружокаш, иштта кхыяраш а. Лоацца аьлча, комсомольций вахар системе дацар, чIоагIа къовсам а лоаттабеш де деза гIулакхаш дукха дар.

Комсомольцаша шоай хьокхамца, хьинарца эргадаьккхар къонабарий сийрда вахар.

М. АХМЕДОВА.

ЗIАМАГIЙОЛА ТЕХНИКА— ЗIАМИГАЧА БОАХАМАШТА

«Советски фермераш» яха дукха ха йоаццаш хийра хийтта шин дош, тахан саг цецвоаккхаш дац. Уж ба юкъейоалаеча дезала а арендни а подрядий, юртарча кооперативай, кхачан программа кхоачашъяра хьинаре доакъошхой. Ала йиш яц, мел йола халонаш дIаьянна, цар къахьегамца, проблемаш йоацаш шедаэ аттеи дикеи да, аьнна. Вай фермераша дIадехачох керттера дар — лелаеш атта, производительни дарегIа йола техника.

Хьагучох, гIулакх тохаденнад. Иштта лоархIаш ба Киевски Iилма - производственни объединене ВНИИжнамаша юкъейоагIаш йолча, Умань яхача украински городера хьакхарч лелаяра комплексаштен фермаштен лаьрхIа машинаш еш йолча Керттерча специализированни конструкторски бюро болхлой. Бюро керттера инженер волча Слесарчук Виктора йовзийтар дукха ха йоаццаш укхаза хьаяь керда машинаш.

Самопогрузчик универсальный СУ-Ф-04, — иштта цIи йолаш я ший тайпара новш, из чIоагIъяьй цIихезача трактора Т-16М кузова тIа. Цу тайпара, цох тракторен эскаватореи гибрид хилар. Еш йола операцеш механизатора кабина чура ара ца воалаш ю. — выгульни площадкаш тIара кхо дIадоакх, хьайбаш леладеш йолча фермай территори цIенъю. Эшаш хуле, болх бе йиш я, хьайбай доакъарах дIатоха лаьрхIа корнеплодаш, хIаьта иштта гIум а аьта кхера а дIа-хьа кхухьаш.

ХIанз йолаш яраш самопогрузчика опытни образецаш мара яц, хIаьта уж серийно арахецар цхьан-шин шера хила мег. Хетачох, фермераша боаггIача бесса мах бергба балхаш дукха рациональнегIа а пайданегIа а дергдолча машений: хIанзарчоа-м цхьа погрузчик мара ца эшача, болх бе безаш шинъ технически средство — автомашина а бульдозер а — ма хулий. ЧIоагIа лоархIаме да цхьаькха а — цу тайпара тракторaш дуккхача боахамашка йолаш я, тIаккха ковш йола навесной устройство ийцача даьннад гIулакх.

Йоккха йоацача, хьакхарч лелаеча фермашка боккха пайда эца йиш хургья КТС-Ф-1,0 яхача кормораздатчиках, цун новкъосталца хьайбашта лаьрхIа меню Iалашъе йиш я — групповой кормушкашкара вIашагIъийна тайп-тайпара тIуна доакъараш. Вайна хьалхашка хьалха хьоаяь хинна Т-16М яха трактор я, цун кузова метта — лаьрххIа бункер я, цу бункера чу доакъар кегадеш бола берд ба. Иштта кийчдаь доакъар цунна лаьрхIа йолча турба чу гIолла дIалу. Конструкторий вIаштIехьдаьннад берд кхестабеш йола система яйгагIа хургйолаш массайолча оагIорахьа дIакъайла а хьае. Юха а вIаштIехьдаьлар ши болх — доакъар хьакхухьалгеи хьайбашта дIалулгеи вIашагIтоха. ХIанз къаьсткъаьста машинаш езац цу гIулакха.

Дукха доккха доацача боахамашта лаьрхIа, стационарни доакъар кийчдеш йола установкаш а я украински разработчикашка. Кхы а йолаш я керда цхьа кубометри кхо кубометри чуйода шиъ запарник - смеситель. ХIанз йолаш йолчарех зIамагIеи ейгагIеи йолаш, цхьалхара конструкце йола уж лелаеш тешамегIа а аттагIа а я. Нагахьа санна доакъар кIаьдде дезаш хуле, пайда эца йиш я установка тIарча паропроводах.

— Уж мел йола разработкаш цхьа доккха хIама да ала йиш йолаш яц, — йоах В. Слесарчука. — Оаха даьр хьалха де лийрхIар мара дац, бакъда, из юхатийттадар, цхьацца бахьанаш юкъелелхаш. Безам болаш уйла тIа яхийтача, чоалхане йоацаш, пайда бола устройстваш хьахилар царех. Дукха доккха доацача боахамашка царех пайда эцаргба, бакъда, из цунца йистедалац: тха болх дIахо беш ба. Советски фермераш бокъо йолаш ба конструкторашкара дукхха дикагIа машинаш дIаеха а.

Дмитрий ВОЛОДИН, (АПН).

Къахьегама ресурсаш: мишта пайда эц царех

ЛЕРХIАРАШ ДУКХА ДА

Шалински район вай республике йоккхагIчарех цаI я. Укхаза вах 140 эзар совгIа саг. Царех 65 эзар болх бе йиш йолаш ва. Района чуйоагIача Аргун яхача городен юрташкеи 22 промышленни предприяти, 11 гIишлои организаци, кхоъ транспортни предприяти, дукха берий учрежденеш, ГорПО, РайПО, 12 совхоз я. ДукхагIча даькъе цу организацешка къахьегаш ба укхазара нах. Цхьабакъда, ира латт районе къахьегама ресурсаш эшачул совгIа хилара дош. Цох лаьца укх деношка къамаьл хилар тха корреспондента Шалински райисполкома къахьегамахи социальни дешаехи йолча отдела заведующеца Эльмурзаев Супьянаца.

Интервью

Хаттар: Фу ду районе эшачул совгIа йола къахьегама ресурсаш дIатаръяра?

Жоп: Юххьанца эггара керттера цифра: районе, болх бе йиш а йолаш, хьаде хIама доацаш 13 эзар совгIа саг ва. Новкъа дале а, ди тIехьа ирагIа хулаш а доагIа из чоалхане дош.

Соахка районерча ерригa пунктaшка чанкхбаькхаб болх ца беча наькъа структура къоастаяра тIаберзабаь болх. Даь тохкамаш теркал а деш, нах бахача пунктий паспорташи районерча къахьегама ресурсий балансе оттаяьй. Эшаш дола каьхаташ республика Госпланеи Госкомтрудеи дIадахьийтад.

Боккха теркам тIабахийтаб районе болхлошта оргнабор яраш дезал мехка кхыча регионашка баха дIахьожабаран. Цу хьакъехьара план шозза кхоачашъяьй оаха. Тахан а тIехь са къамаьл хиннад Курчалой яхача юрта вахача Абубакаров Бадрудинаца. Из Новгородски областе ваха дIаваха а цига болх беш а ловш ва. Цу тайпара масалаш дукха да.

ДIахо дегIабоагIа районе кооперативни болам. Тахан районе болх беш тайп-тайпара 90 кооператив я. Царна юкъевахав 820 саг. Царех 469 хьалха цхьаннахьа болх беш хиннавац.

Теркал ца деш дитадац керда юкъейоалаеча «Красный молот» завода филиала хьашташ а. Цига эшаргйола профессеш караерзаяра Аргунерча СПТУ-30 дIахьожаваьв 82 кагирхо. Цига цар Iомаергья токара, фрезеровщика, газоэлектросварщика говзалаш.

Хьалха нах тоъацар Аргунерча маькхапродуктий комбинате. ХIана ерригa штат йолаш я цига. Иштта болх беш ба ЧIира - Юртарча силикатни а пенашта эшача а материалий заводе. Дукха ха йоаццаш Октябрьское яхача юрта хьаьчa швейни цехе дIатарвеннав 32 саг, царех дукхагIбараш дукха бераш дола цIенноаной а болаш.

Лоацца аьлча, соахка балха дIанйцав (республика арахьа договорни балхаш де ихараш ца лаьрхIача)- 2,5 эзар гаргга саг, хьаяьй 1040 сага лаьрхIа керда балха моттиг.

Сона хетачох, цхьацца новкъарленаш ецаре, кхы а хьинарегIа дIабаха хургбар тха болх.

Хаттар: МалагIаш я уж?

Жоп: Аз хьалха ма аллара, районе 13 эзар саг ва болх ца беш. Царех дикка дукхагIбараш цIенноаной болга вайна массанена дика ховш да. Уж болх бе раьза а бар. ЦаI да-кх новкъа: бераш хьанца дутаргда цар? Эшачох 11 процент мара берий бешамаши яслеши мара яц районе.

ШоллагIдола бахьан. Геттара мела лел районе промышленни, социально - культурни, кхыйола объекташ хьалъяра гIулакх. Ма дарра аьлча, гIишлонхой лоархIабац шоашта хьалхашка латтача декхарех. Цунга хьежжа балха керда моттигаш хьаяра гIулакх ледара да.

КхоалагIдола, массанел чIоагIагIа тахан тха садуа бахьан. Из, шо тешаргдеце а, организационни дешаца дувзаденна да. Со ала гIертар районерча нах балха хьожабара йолча бюрох да. Цун керттерча декхар цаI — моттигерча предприятешка, организацешка, совхозашка кадраш дIаювлара тIахьожам тIалоаттабар. ХIаьта мишта дувцаргда цун балхах, нагахьа санна цу бюро болх беча ялх сагах виъ соахка хувцавеннавале?

Укхаза кегар беллар эггара хьалха из ца хилийтара оарцагIъяла еза нах балха хьожабара, уж юхаIомабара, царца профориентационни болх бара йолча республикански Центра начальник М. С. Романенко я. Из иштта долга къаьгга хьахьокха масалаш доаладергда аз. Хьалха тха районерча Бюрона кулгалдеш У. Дадашеви В. Дамашеви бар. Уж шаккхе а вар баккха бехк боацаш, районера хьал дика довзаш. Дале а, М. С. Романенкона «безабеланзар» уж. Ший низ дIакхоачар дир цо уж юстарбахара. Юххера из де цун аьттув а баьлар.

Балха хьаийцар керда саг — Грозне вахаш вола С. Шамсатов. Романенкос цунна Iомадеш дола Iилма иштта да: хьо республикански Центра болхло ва. цудухьа райисполкомага лерг хьокха дезаш а вац.

ХIаьта С. Шамсатова из хьехам дика хьийцаб. Ший хьаштдар ду цо. ХIанз вIалла мичав ховш а вац. Хьахозачох, цхьаннахьа командировка ва йоах из. Мишта вохийт из командировке моттигерча Iаьдала кулгалхошка ца хоатташ, тхога хоам ца беш?

Кхы а да дувцанза даргдоацаш. Аз ювцаш йолча Бюро контора Аргуне я. Из укхаза Шаьла хьая тохаденнадар тхо, С. Шамсатов «раьза хилланзар», хала хургда цунна Грознера балха хьааха. Романенкос юха а га даькхар иштта чурваьннача болхлочун.

Лоацца аьлча, тха доалара яьннай Бюро, балха дерригa дукъ аз кулгалдеча райисполкома отдела хьатIа а дилла.

Хаттар: Фу ду оаш школе дийша баьнна кагий нахи мехкарийн балха хьожабара?

Жоп: Соахка районе цу тайпара 1859 саг вар. Царех тоъал дукхагIбараш тайп-тайпарча вузашка, техникумашка, профессиональнотехнически училищашка дешаш а Советски Эскаре гIулакх деш а ба. ВорхI бIаь гаргга кагирхо районе а кхыча моттигашка а балха эттав. Новкъа дале а, 184 саг е дешаш а, е болх беш а вац хIанз.

Районерча цхьаболча кулгалхоша боаггIача тайпара теркам тIабахийтац кагирхошта балха моттигаш хилийтара. Бронь яраш а хьаде хIама доацаш бус. Масала, Автуререча юкъерча школа выпускник бронь йолаш вар. Эшаш дола каьхаташ а гулдаь, Къулбаседа Кавказа бройлерни яхача коа тIара оалхазараш леладеча фабрика кулгалхочоа тIавахар из. «Болх бац», — иштта дешаш тIаяздаь бронь а яхьаш, юхавийрзар из цигара. Цу тайпара жоп деннад «Автуринский» совхозе кулгалхоша Налаев Вахийна а. Из санна масалаш дукха да.

Хаттар: МалагIа хувцамаш хиннад районе кадраш дIаювлара даькъе?

Жоп: Уж тайпа моттигаш хьалха дукха яр цемент еча заводе, «Грозненский» яхача дулха комбинате, гIишлои организацешка, Аргунски ЖБИ, № 245 йолча ПМК. ХIанз гIулакхаш дикалгахьа дийрзад. Цахаддаш лохлу кадраш дIаювлара процент, лакхлу къахьегама дисциплина.

Хаттар: Укх тIеххьарча хана кхы фу даьд, дIахо йодача хана фу де лерхI совлен йолча къахьегама ресурсех бизза пайда эцара?

Жоп: «ЧIагропромтара» яхача объединене районе хьайийллай яьшкаш хьаю цех. Уж лаьрхIа я баьцадаараштеи сомаштеи транспортировка яра. Цо аьттув беннаб 30 сага балха моттиг хьае. Цхьабакъда, из зIамига предприяти я. Уйла еш да тхо виъ эзар сага болх бе моттиг хургйола «Ока» яхача автомобилашта эша чархаш хьаю завод хьалъе. Цо шера арахецаргья 600 миллион сома маьха продукци. Белгалдаккха деза, производство экологически цIена, зене йола хIамаш дIа ца къасташ хургйолга. Цун оборудовани кхыча мехка хьаяь а дика а хургья.

Уйлаш-м кхы а я тха. Цхьабакъда, уж тахха еза. ТIаккха мара дувцаргдац вай царех.

Интервью яьр— М. КАРТОЕВ.

Iилманхо, литератор

Укх тIеххьарча хана кастказкаста яз а ду, дувца а дувц наьна мотт Iомабе а ха а беза, яхаш. Из нийса да, хIана аьлча, М. Шолохова ма аллара, «Халкъа эггара езагIйола ганз цун мотт ба». Из иштта доагIа гIалгIай метта а, дунен халкъа кхыча метташта а санна.

Наьна мотт Iомбарал, цун йоазув хьадарал, дешанза хилар дIадаккхарал, наьна меттала кепайоазув вIаштIехьдаккхарал дезагIа, беркатегIа хIама хила йиш яц сага.

Иштта из хIама даьча сагах цхьа кIеззига дувца безам ба са. Из ва Мальсагов Кураза Зоврбик. Меттах лаьца вай мел хьоадаь хIама эггара хьалха дIадоладаьр ва из.

Латински кIийлен тIа цо хьадаьд гIалгIай алфавит. «Сердало» газета хьалхара редактор З. К. Мальсагов хилар. ХIаьта цун эггара хьалхара номер араяьннай 1923 шера. Цу шера эггара хьалха городе Владикавказе (г. Орджоникидзе) гIалгIай меттала арадаьлар З. К. Мальсагова книжка — цун «Саг йодаяр» яха пьеса.

Цу шера из хьожаву Горски республика просвещене комиссаралла а. ХIаьта цу республикана юкъейодар ХIирийче, ГIалгIайче, казаний Сунженски округ. 1924 шера из хул халкъа образоване ГIалгIай областной отдела заведующи. Дешанза хилар дIадаккхар, школе даха ха йоацачеи школе даха ха кхаьчачеи берашта кхетам балар, школаш хьалъяр, профессиональни образовани, политически просвещени, революце идейи пропаганда, книжкаш кепатохар, пресса, литература, искусство — уж дар Зоврбика теркаме хинна деш. Наркомпрессерча ший гIулакхал дукхагIа дар цо деш хинна кхыдараш.

Дешанза хилар дIадаккхара бохийт цо интеллигенце диначIбола викалаш. Цо кулгал а деш, хьалъю школаш, йоахк сихха хьехархой арахецаргбола курсаш, юлл педагогически техникум. Из техникум йистейоаккх гIалгIай интеллигенцех болча дукххача наха.

Метташ Iомадаран материальни культуран Ленинградски университет 1932 шера йистеяьккхачул тIехьагIа, З. К. Мальсагов хьожаву историе, метта, литература хьалхагIа ГIалгIай, тIаккха Нохч - ГIалгIай Iилманхотахкама института директоралла. Ше мел вахача хана из болх бу цо.

Института директор волча хана дукха болх бу Зоврбика. Дукха язъю статьяш, корреспонденцеш, Iилман статьяш, художественни произведенеш.

ГIалгIайн эрсийн меттел совгIа, цунна ховра французски, немецки, Iарбий, персяний, гуржий метташ. Из тамаше саг хиннав.

Дукха хIама даьд цо лингвистически даькъе. Из дика холу цо цох даьча йоазош тIа. «Ауховски диалект», «ГIалгIай метта грамматика», «Бацбийски мотт», «Нохчий юкъара йоазув», «Нахски метта классни элементех» яха цун балхаш тахан а лоархIам болаш да вайнаьха метташ Iомадара, бIарчча хьанийцача иберийско - кавказски диалектологи йовзара.

Цо юкъарчал доацаш дакъа а лоацаш, хьалхле а лелаеш кийчйир Iилман-тохкама института «Известия» яха 5 том, «Рост» яха журнал арадаьккхар, нохчийн гIалгIайн словараш дир. Из кIезига хIама дац.

Диалектологи Iомаяра бокхха теркам тIабохийташ хиннаб З. К. Мальсагова. Бацбийски мотт Iомабарах лаьца цо яздаьд: «Бацбийцаш бовзар — тахкар нохч-гIалгIай диалектологе проблемаш оттаяра тIадерзадаьча гIулакхех цаI да».

1932 шера августеи сентябрен Зоврбика из дош практически тахка доладу. Тифлисе гIолла Тбатане вода из бацбийцаш болча (цова — тушинаш болча) цар мотт Iомабе а тахка а.

ТIехьагIа «Бацбийски мотт» яха цо баь тохкам бокххалга а Iилман лоархIамга а диллача, цун кхыча балхел тIеххиннаб.

Халача лазарах цамогаш хилар Зоврбик. Из кхалхача хана шовзткъе шоллагIа шу мара дацар цун.

Дукха ха йоацаш Зоврбика нанас яьча йишас — Джамбулатова Кураза Зинаидас хьахьекхар сога ший веший дневника тIара цхьайола моттигаш. Цар тIа дувц Лоамарча Тушете ваха из хинна хиларах.

1932 шера 11 август.

«10 августера 11-ча августе духхьала уй тIа Iобиллача чIоагIача метта хала бийса яьккхар оаха. Цхьа кIеззига мара наб йинзар аз. Iурра Кавказоведене институте вахар со. Сога аьлар тушинаш болча (бацбийцаш болча) дIаяхай этнографически экспедици. Института метта отдела заведующи — Зифельд. Сарахьа цIаькха а вахар со ЦиркаровгIарга. Царгара сога кхаьчар шоай гаргарча нахага Тбатане цар дайта массехк письмо. ХIаьта сарахьа со Телаве вахар поездаца. Телаве дIанхачалца хьанарвала моттиг йоацаш уравьгIар со». Из цунна къаьстта хала дар, хIана аьлча цунца вар цун нийс шу даьнна кIаьнк Адиль-Гири. ДIахо бода никъ баьб цо говра тIавагIаш.

14 август.

«...Бука (иштта оалар цIагIарчар цу кIаьнках) кIаьдвеннав со, яхаш, када волалу со Iовижа воалл, папа «маца дIакхоачаргда вай?» йоах. Со тIачовх цунна. Из гIар ца еш соц, хала хийте, ца хойташ велх из, бIаргех хий а доалаш. Урхе йоккха а хала а я. Юххера а никъ хьехаш хьалхаваьнначо оал: «Тбатана». Букийна а холу лакхача дукъ тIа тхов бола цхьа хIама. Сона-м хIама бIаргагац.

ДIакхаьчар... Говра тIера Iодовл тхо, хIамаш цIагIа дIачухьу. ЦIа духхьала лаьтта, дийца хьадаь да. Шийла я.

КIаьдвалар холуш да; бархI сахьат хадданза нувр тиллача говра тIадагIаш ма даькхадий оаха. Сонеи Букийнеи доккха хIама да из. Избач дIавода. Со тIакхуллаеча фертах хьаьрче дерзинча улгаш тIа Iовуж. Шийла я, Шеллу со...».

Бакъда болх дIаболалу. ДIахо дола йоазош цох лаьца да. Царех керттера шиъ ераш да.

20 август.

«Массаза а санна, сай гIулакх ду аз. Дийнахьа иллешка хьежаваьлар со. Сарахьа хьежаваьлар со хьайбаш леладара терминашка. Кхоана эггара дукхагIа яьржача глаголий пхи спряжени дIаязъе лерхI аз, масалаш а доаладеш, хIаьта дIахо цхьа кIезиг-мезиг хIама мара дисац — хронологически терминаш, и. кх.

28 август.

«Уж хьадаларах йола сведенеш гулъе еза, Шифнера цхьайола моттигаш тахка еза. Къамаьлаца дукхагIа нийслу моттигаш гулъе а шаьръе а еза...

Цул тIехьагIа исполкоме тайп-тайпарча рубрикагIа бола бацбийцаш мел дукха ба хайташ йола сведенеш гулъе еза, цул тIехьагIа — бацбийций тайпаши миграции. Бетта хьалхарча дийнахьа Телаве ваха веза Давид Николаевич Кадагадзе вовза. Кавказоведене институто тIадилларагIа тушинско-грузински словарь оттадеш ва из. Цул тIехьагIа Тифлисе ваха веза музеяшка хьажа, институте хоам бе беза сай балхах лорашта бIаргавайта а веза...».

«Лорашта бIаргавайта веза...». Зоврбик цу хана хала цамогаш вар. Халача командировкас кхы а михьардаккха тарлургдар цун лазар. ХIаьта командировкера никъ а ма хиннабий хала.

26 августе даь йоазув.

«...Хова Iуйре, гIаьхха температура, Даа хIама дац. Тархе тIара йокъаенна нахча корайир тхона. Из йиар оаха, хий тIа а молаш».

Кхыча тохкамхошта а иштта хала хиннад болх бе, Iилмана эша хIамаш лаха.

ЧIоагIа новкъа да З. К. Мальсагова «Ауховски диалект», «Бацбийски мотт» яха произведенеш вайга хьа ца кхаьча. Цун бахьан да деррига халкъ мехкагIа даккхар, цунца дувзаденна дукха а культурни хIамаш доадаьд.

Кхыйола цун произведенеш библиографически наггахьа мара ца нийслу хIама а хинна дIаэттай.

1994 шера республике белгалдоаккхаргда Мальсагов Кураза Зоврбик ваь 100 шу дизар. Из ха хьатIаотташ е кхы а хьалхагIа цун художественнии Iилмани произведенеш арайоахаре бакъахьа яр. Из дара ха йолаш я.

Кагирхошта дика бовза беза шоай наьна мотти культуреи Iомаяраи дегIайоалаяраи шерра таронаш шоаш баьча балхаца хьайийлла нах. Царех цаI ва Мальсагов Кураза Зоврбик.

И. НИКОЛАЕНКО,
журналист.

СОНА ДАГАДОАГIАР

1944-гIа шу. Iа шийла латтар. Тхона, цу хана кхувш доагIача берашта, геттара сакъердам боалар ша тIа маркъилгаш кхестаеш, лай мажараш еттаеш ловзараш деш.

23-ча февраля Iуйре... Тахан санна цIена дагайоагIа сона из унзара Iуйре. ЦIагIа мел вар сомавоаккхаш хIама техар коа наIарах, Iаьхар жIали.

— Малав цига? — аьнна, хьаттар тха нанас.

— ЦIен бокххагIа болча маIача нахага юртсовете кхайк, — аьнна жоп делар къонахчо. — Тахан, ЦIеча Эскара цIей дездара хетаяь митинг я цига хургйолаш.

Тха дезала воккхагIа вола маIа саг вар са воша, дийтта шу даьнна Мохьмад. Декабрь бетта тха юртарча школе дIайнхьар «Халкъий Да» ваьча денна хетаяь къонача художникий конкурс. Цу конкурсе хьалхара моттиги ахчан совгIати (бIаьсом) са вешийна Мохьмада хьожайир, Сталина портрет цо геттара хоза дилларах.

ХIаьта, тхоай да-м сона дага а вагIац. Со цхьа шу а даланза хиннай, хIаман бехке а воацаш, из тха цIен тIера а ваьккха дIавугача хана. (1958-ча шера цунна реабилитаци яьй, аьнна, каьхат дера тха дезалга).

Мохьмад юртсовете «митинге» дакъа лаца вахар. Из цIагIара араваьнна дукха ха ялалехьа, топаш бе а йоахкаш, тха коа чубаьккхар салтий. ЧIоагIа еха хьайзар тха нана. Эггара йоккхагIа йолча са йиший Марема 16 шу мара даьннадацар, тхоца яр тха даь нана, йоккха саг. хIаьта тхо кегегIа дараш бокххагIчар леладер фуд, цун маIан де ховш дацар. Иштта, цIагIа мел вар корзагIа ваьнна лелаш, цхьа ха яьлар. ТIаккха сихха тхо ше мел вар Iолаьхар ара латтайоккха машен йолча.

ТIадувхача барзкъана чIоагIа къе ха ма ярий из, цудухьа тха нанас тхона ювргIаш тIахьоарчадаьдар. Иштта, цу шийлача Iай цу шийлача машенаца кхача баанза, са хилалехьа корзагIа даьха, дугаш дар тхо. Хацар фу бахьан долаш, мича дуг.

Тхо цу хана дахаш дар ГIалмейнсте — Яндакъонгий-Юрта. ХIанз-м «Дачное» оал цох. Из цIи цох тиллай Берия сийна. Вай мехкагIа даьхача хана цун дача хиннай цига.

1944-ча шера 23-ча феврале, сихха довдадаь тхо Iодоаладир Наьсарен вокзале. Цига, ара юккъе, IотIа делхаш лоа а долаш, шиIлача лаьтта дийша дадаш бийса яьккхар оаха. Бакъдар аьлча, бокххагIа бараш-м са хиллалца цIи йоагаеш, цунца зIамагIа барий сатем лорабеш ха тIа лаьттар.

ШоллагIча дийнахьа товарни вагонашка листта тхо чу дехка даьнначул тIехьагIа «цIе цIогIа» а теха йолаелар эшелон... Цу наькъа сона хIанз а тIехьа бIаргашка латт укх тайпара сурт: Iоха, Iовижа моттиг йоацаш, сел дукха нах бар вагонашка. Ара ваха везаш моттиг нийсъелча ниI хьаелла вIаштIехьдацар, хIана аьлча арахьара аьшка гIув а белла из дIакъайландаь.

Станцешка поезд сеца латтача миноташка, топаш бе а йоахкаш, наIарашта юххе салтий латтар — кхы тоха са а доацаш, вагона тIара Iоваьннар укхаза ала вусар.

...Даггара хьекхаш шийла мух а болаш, юхьмарашта хьатIалеташ дарз а долаш, баьде бийса яр «Iокхаьчад шо», — аьнна тхо вагонашкара Iодоссадаьр. Укхаза соалозаш тIа а ховшадаь тхо дIадигар Пухальское оалача юрта. Цу халача а бIаьхача а наькъа лайнача халонаша, моцало, цIагIара арадаьхача хьалхарча бIаьсте тха дезалера Iоажало дIавихьар ши саг: даьнанеи йоккхагIа йола йишеи.

ЗIамига юрт яр Пухальское. Дерригаш а массайта цIа мара дацар. Болх беи сискал яккхеи моттиг яцар. Къело, моцало кIалдитадар тхо. Цу хана, кхы де хIама доацаш саготденна ше мича вода, сенна вода ца ховш цIагIара араваьнна дIавахар тха воккхагIа вола воша Мохьмад. Дийша, лела ховш а чIоагIа кулг-говзал йолаш а вар из. Цу юрта комендатура а яцар, цудухьа вахара-вара аттагIа а дар.

Ши кIира дIадаьлар Мохьмад мичав тхона ца ховш. Цхьан дийнахьа тIормигашка шортта баа кхача бахьаш цIавера из.

— Щучинское яхача юрта хиннав со, — аьлар цо. — Цига болх бе моттиг я, вай бакъахьа да цига даха дIадахача. Кхы дукха ца говш, тхо дерригаш а Щучинске даха дIадахар.

Иштта, вахарцеи Iоажалцеи къувсаш цхьа-ши шу дIадаьлар. Укхаза Iоажало тхоах яьккхар тха нана — Аьсет, цул тIехьагIа кхелхар Мохьмад а. Тхо, тха дезалера эггара зIамагIа дараш — Хьамиди, Махьмуди, сои — цхьаь дисар.

Цхьа ха яьккхар оаха геттара кIалдиса. Маьхк цу хана карточкех мара йохкацар. ДагадоагIа сона, маькх йохкача тика чу духхьал цунах хьайоагIача мерзача хьажо се «юзаяь».

Цхьан сайрийна чуренача тха вошас Хьамида аьлар:

— Со комендатуре тIавийхавар тахан. ФЗО (фабрично-заводской обучени) балха дIавуг со, шо цхьаь доахалургдац, цудухьа берий приемнике дIазцаш да шо.

Иштта, 1949-ча шера сои са воша Махьмуди берий приемнике кхаьчар. Укхазара тхо дIахьожадир Щучински районерча Ленина цIерагIча берий цIагIа.

Тхо кхаьчар дукххача къамех долча берий городоке. Тхоца дар эрсий, немций, балкхарой, нохчий, гIалгIай, кхыча а къамий бераш. Оаха массане а цхьатарра Iуйрийна, делкъийна, сайрийна даа хIама диаьчул тIехьагIа, истолаш тIара хьалгIовтташ оалар: «Баркал тха хьамсарча Сталина, тха иразе берал бахьан долаш».

Цкъа тхо столове хIама дуаш дагIача хана, тхога хьанхайкадир — немецкии, нохчийи, гIалгIайи берий собрани хул, аьнна.

— Хьамсара бераш, — аьлар берий цIен директора Зоя Павловнас (тайпан цIи дагаягIац сона), — шоана ховш ма дий шун къамашка бокъонаш йоацилга, шо хIанз зIамига да, цхьабакъда, доккхий хилча паргIатта даха, болх бе, деша йиш хургйолаш, аз бокъо лу шоана шоай документаш хьаэцача хана тайпан цIи, къам хувца.

Иштта, Андрес Верах — Андреева хилар, Конрад Фридах — Кондратьева, кхы дIа а. Бакъдар аьлча, вайнаьха бераша-м тиганзар е къам а е тайпан цIи а хувца.

Кхо шу дIадаьлар тхоай воша Хьамид мичав тхона ца ховш, тхо мичад цунна ца ховш. Юххера а каьхат дера Хьамидагара: ФЗО яьккхачул тIехьагIа из дIахьожаваьвар городе Караганде болх бе. 1952-ча шера дийтта — ялхайтта шу даьнна тха группера йиIигаш дIахьожайир Ленинабадски шелкокомбинате болх бе. Со а нийсъелар царца. Дийнахьа болх бора, сайрийна деша ухар. Дешара чIоагIа тIакхувши деша дезалга ховши яр со, хIана аьлча аз кхетадора вахаре сайна из эшаргдолга.

1954-ча шера, вайнаха Казахстане гIолла дIаюха аха бокъо елча вIашагIкхийтар сои Хьамиди, хIаьта Махьмуд цу хана дешаш вар Кутуркуле, юртбоахама техникуме.

Цу шерашка эза Iазапи лайна халонаши йицъаь минот яц. Дукха ха яьккхай вай вахара биографера уж оагIонаш ювца йиш йоацаш, царех къайлагIа мара елха йиш йоацаш.

Сона хеташ, бакъахьа хургдар цу халача шерашка сталински репрессех байнарашта хетадаь Нохч-ГIалгIайчен столице — Грозне памятник оттадича.

Лида ЯНДИЕВА,
НГIАССР заслуженни артистка, «СССР Гостелерадио отличник».

ОАХА ЯЗДАЬЧУН ЛЕРАГIА

«Юрта сий — юртахочун сий» яхача рубрикана кIал 1988 шера 12 сентябре «Сердало» газета тIа араяьккхача «Эргалонашка сатувсаш ба нах» яхача статья тIа дувцар: СурхотIа бахача наьха вахара хьалаш во хиларах, веша аьлча юрта социальни дегIайоагIалга во латташ хиларах.

Цу статьяна жоп луш Назрановски райисполкома председатела нов. А. Бондара дайтача письмо тIа йоах: **«Юрт экономически социальни дегIайоалаяра 12 пятилетка планагIа лаьрхIад 604 моттиг йола юкъера школа хьалъе. Цул совгIа универсальни тика хьалъяра оттадеш да проектно-сметни документаци.**

Берий беша здани эргаьккха тоае, тротуар йилла лерхI 1989 шера планагIа».

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

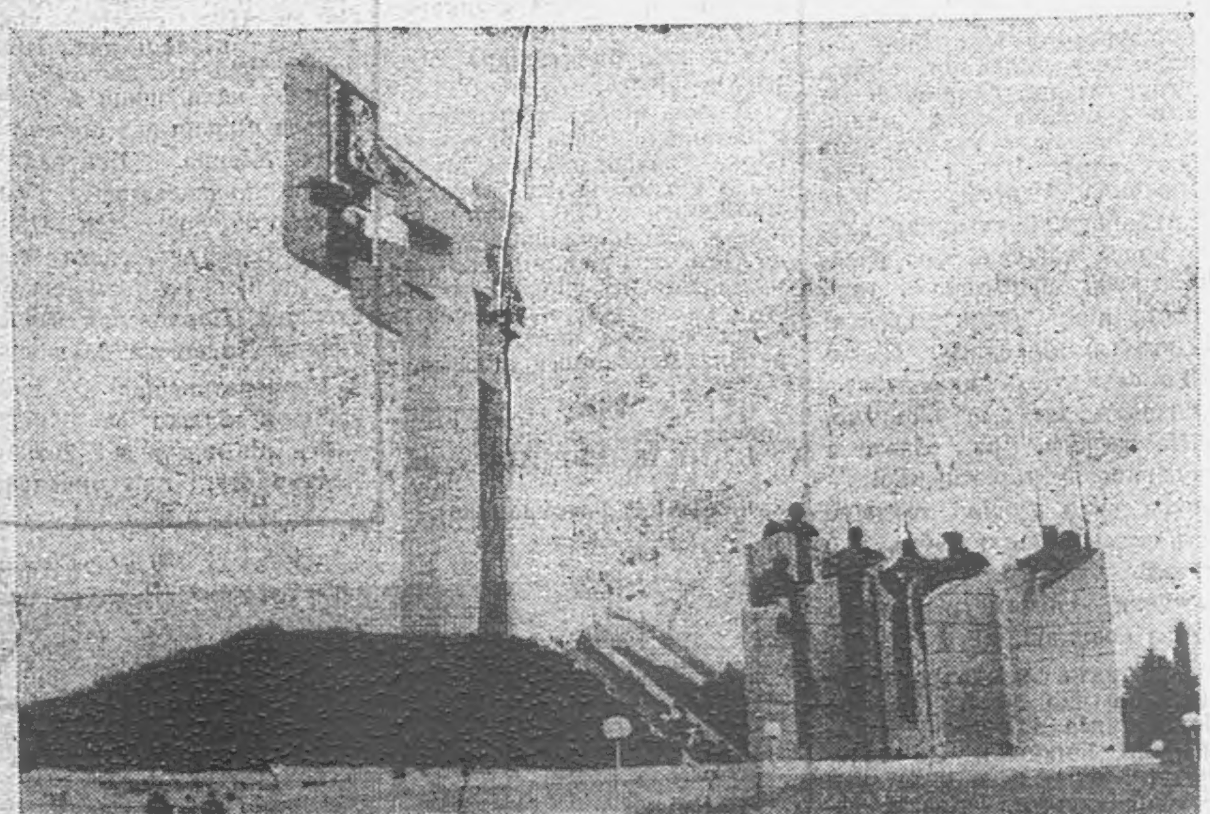

Болгаре исторе чухь белггала ди

3 марта болгарски халкъо дездергда ший Даьхе османски Iоткъамах мукъаяьнна 111 шу дизара цIей.

СУРТА ТIА: Старо-Загора яхача города юххе гувна тIа османски гIаьрахоех кIалхарабовлара лаьттача тIем тIа байнача бIухой сийча хьалъяьй из доккха маIан дола монумент. Эрсий бIухой скульптурни композице тIа гуш я семарски байракх, цу байракхаца тIем тIа ихай эрсий полкаши болгарски ополченцаши.

В. КОНОНЕНКО сурт. (ТАСС).

ЦIена къахьегари къели

«Дунен лораш» яха французски правительственни йоаца организаци, из йолаш йолча 10 шера яйзай дунен дукхача мехкашка — массанахьа, Iалама низо зе даьча, тIема конфликташ хиннача е моцал эттача — массанахьа, наха медицински гIо - новкъостал нийша моттиг хиннача. Шоай лоIаме болча лораша Мексикен Армен мохк аьга хатар нийкха хиннача, Колумбе вулкано, даьча зенех, нах кIалхарбаьхар. ХIаьта наха дукха ховш хIама дац. — Франце а кхыметтел, — «Дунен лораш» яхача организацес шу шу хьалха ленз шоай пIагIа, — Париже а, цул тIехьагIа кхыча йоккхача городашка а провинцешка а — приемни пунташ хьайийллалга.

ХIанз болх беш цу тайпара 15 центр я. Кхы а керда центраш яхкар чIоагIа эшаш да, хIаьта йолаш яраш дIа ца къовлаш, чIоагIъе, шеръе езаш я. «Дунен лораш» яхача организаце членаша еш йолча статистикас хьахьокх, таханарча денга диллача миллион гаргга французаш медицински гIо - новкъостал кхача таро йолаш боацилга.

...Марсель, Борд улица, 32. Цхьан шераи ах шераи болх беш я укхаза благотворительни католически организаци, мах бала ца безаш деннача, готтача цIалга чу «Дунен лорий» медицински центр. Наха деннача ахчах тоаьча кабинеташка гIолла соца воагIа центра кулгалхо, эрсий къамах хьаваьнна лор Данишевский Борис. Цун 70 шу даьннад, из пенсионер ва. Центре мел вар — 100 гаргга саг: лораш, медицински сестраш, регистратура болхлой, аптекараш, — уж массава а мах боацаш болх беш ва, мукъача хана гIо - новкъостал де безам хиларах.

— Советски мехкарча газет дешархошта, хетаргахьа, хала хургда сона хIара дийнахьа бIаргагу наьха бала кхетабе, — йоах Б. Данишевске. — Тха къамаьла юкъе лелх цун коллегаш, цар хьатIадена гIулакхаш цхьан тайпара да. «Бокъо йоаца» саг больнице Iовилла гIо - новкъостал дар, мах луш болча клинике анализаш яр, эшшача метте катехха кхайкача вахар дIадехаш да уж...

Ерригача городаи йоккхача регионаи цаI мара йоацача «Дунен лорий» Марсельски центре боагIаш бараш къе нах хинна ца Iеш, кхы цхьаннахьа гIо-новкъостал деха баха моттиг йоаца нах а ба. Цхьаккха тайпара документ а доацаш центра моллагIча лора тIаваха йиш я. МалагIа документаш хургда, масала, цIа доацача сага? ХIанзехьа а 5 эзар саг учете оттаваьв центро. Царех ахаш баха моттиг йоацаш ба — цар бийсаш йоах вокзалашка, улицаш тIа, приюташка.

— Тхо долча боагIача нахага со хьежача, шин хIамо цецваьккхар со, — йоах доктора Данишевске. — 60 процентал совгIа тхо долча боагIараш иммигранташ а боацаш, французаш ба. Царех 70 процент 40 шерага кхачанза бола нах ба.

Франце йолаш йола медицински гIулакхдара система взносий чотагIа латт. взносаш дIатела декхарийла ва хIара болх беш вар а болх луш вар а — бебашха а доацаш, из ше цхьаь болх беш вале а е цун доалахьа йоккха учреждени яле а. Лазар кхийтта, лозаваь моттиг хилча из бахьан долаш дукхагIболча французашка медицински гIо - новкъостал кхоач. Уж дарба дайта йиш йолаш ба, болх боацаш бисачарна луш дола пособи эцаш уж бале а. Амма, тIеххьарча хана дукха ба медицински страховка йоацаш бараш а. Уж хIара денна дукхагIа а хул. Малаш-б уж? Масала, школе дийшачул тIехьагIа цхьаннахьа а болх баь боаца кагий нах. Е пособи луш йола ха чанхйоалаш латтараш. Е цIа доацаш бисараш — официальни даннеех 300 эзар саг ва уж Франце. Цул совгIа, хьалха медицински страховка е бокъо хинна бола марацара къаьста кхалнах. «Дунен лораш» яхача марсельски центре регистратуре аргIах лаьттараш хьалха тайп-тайпара хьал-таро хинна нах бар. Шоай хана, цхьацца бахьан а долаш, цар массаза хиннача вахаре хувцамаш хилар; е балхах баьнна, е лазар кхийтта, е марацара къаьста...

«Дунен лораш» яхача центре ерригача персонало мах боацаш беш бола болх цецвоаккхаш ба. Амма, центр дукхха а финансови проблемаш йолаш я. Цкъара 14 хала унахо мара дарба де хьачуэца йиш яц центре, кхы моттигаш ца хилар бахьан долаш. ХIаьта доктор Данишевский ше а новкъа хетаи ва центр. кIезигача наха мара медицински гIо - новкъостал де йиш йоацача хьале оттар.

Дмитрий ЯКУШКИН,
АПН соб. корр.

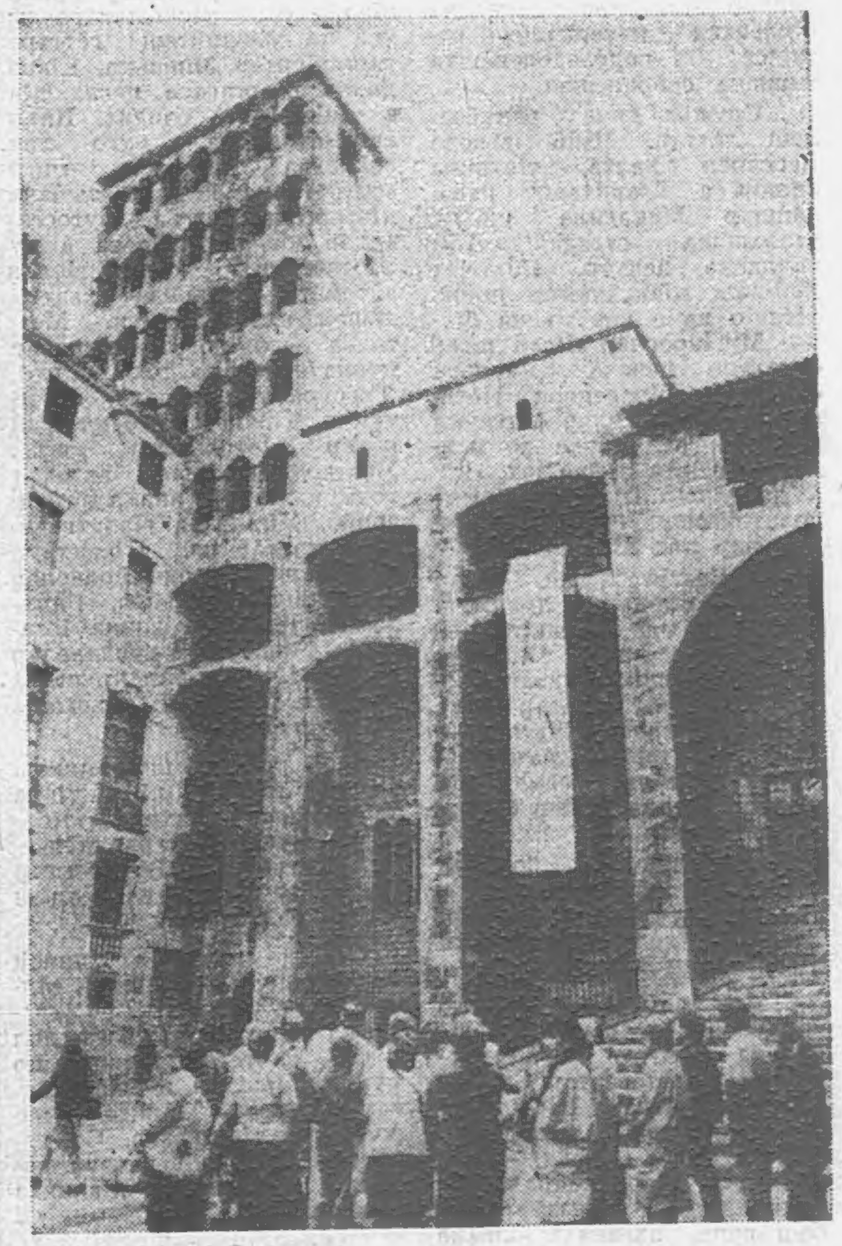

БАРСЕЛОНА — Средиземни форда йисте ядача хозача испански городашта юкъера цаI я, из мехка лоархIаме экономически культурни центр я. Бахача наьха дукхалга хьежача из шоллагIча метте, Мадрида тIехьа, я.

Город йиллай вай Эрал хьалхарча 3 бIаьшаре. Укхаза дукха да 10—19 бIаьшеренашка даь архитектурни памятникаш.

Барселона — дунен халкъашта юкъера мах бара — промышленни ярмаркаши, деррига дунен выставкаши еш йола моттиг я.

СУРТА ТIА: Барселона. Паччахьа майдане. Къаьнара центр.

Б. КЛИПИНИЦЕРА сурт. (ТАСС).

Тайбэй — Тайвана йоккхагIйола город а, административни керттера экономически центр а я. ГIайрен къулбаседехьа йолча городе хIанз бахаш ба 2,5 миллион саг. Тайбэй — эггара йоккхагIйола транспортни центр я, цига я Суньшань а Таоюань а яха дунен халкъашта юкъара шиъ аэропорт. Цул совгIа, Цзилун яхача форда тIара аванпорто-Тайбэеца цхьана хьаю цаI йола промышленни комплекс. Укхаза я лакхерча боарамга кхаьча машинаш еш, къаьстта кемаши электроникаи, металлургически, химически, цементни, дахчан хIамаши, каьхати деш йолча промышленноста отраслаш.

СУРТА ТIА: Тайбэе бахаш болча наха доккхал дер — Дошо Будда.

ТАСС фотохроника.

ДЕНАЛА ЛЕРАГӀА

«Дукха яхийла хьо, са йишилг, Люба. Iа яздаь письмо хьанийцад аз. Посылка а хьакхаьчай. Конфеташтеи печенештеи юкъе массехк гӀаьлен пачка а йоаллар. Са новкъосташта, аьнна яйта хургъя оаш уж. Со се увзаш мичав.

Массавар хьагул а вена сиха дӀакхаьхкар оаха мерза хIамаш. ХIанз со сай посте вода.

Снйсара во гӀанаш гуш хала яьй аз наб. Алика гӀулакхаш миштад, яздой цо? (Алик — Iалихана письмо автора воша ва. Из а вар цу хана эскаре шин декхар кхоачашдеш — М. З.). КасткастагӀа язде. Виц ма ве со».

Кхы письмо данзар Чемурзиев Мухьмада Микаьилагара пхи нана яхача юрта — Наьсар-Керте. ТIехьара ваха хиннавар из лийцача наха ха деш йола шин пост лорае.

Иштта доккхача таьзетаца чакхъяьлар къонача комсомольца Чемурзиев Микаьила служба. Фу хилар, мишта хилар из хатар? Цу хьакъехьа цу деношка шерра хоам бир «Дальневосточный часовой» яхача газето. Дукха дийцар Микаьила деналеча гӀулакхах массайолча роташка подразделенешка хиннача собранешка.

...Служба дика чакхйоалаш латтар. Шин взводе массарел хьалха, тIехдика оценка а йоаккхаш, кхоачашдир Микаьила шийна хьалхашка оттадаь 150 чоалхане декхар. Из чот 200-нега дӀакхачийта аьнна чIоагIо яь а вар къона бIухо. МугIарерча, хIетта шоай отделене венача къонача салтечун Чвертяков Иосифа хьехамча хилар Микаьил цхьан юкъа. Дукха ха ялалехьа, вешта аьлча, ах шу а далалехьа, ше мо тIемен политически кийчон отличник вир цох Микаьила.

— ЧIоагIа дукха везар Микаьил тхоцарча дукхача къамех болча салташта, — яхаш дувцар цул тIехьагIа цIавенача, цунна цхьана роте хиннача Наьсар-Керте вахача Мержоев Мувсас. — ЛадувгIар цунга зIамагIбараша, цунгара масал эца гIертар. Денал долаш а къахетаме а вар.

Вахара планаш йоккхий а тIехьале дика йолаш а зIамига саг вар Микаьил. ХIаьта а кхело шин тайпара дӀадерзадир цун гIулакх.

Посте латташ Микаьила караульни ха чакхйоаллаше а вена хьаэттар цун когаметта дIаоттавезаш хинна салте И. Агван. Ше дIаводаш цIаькхаза а аьлар Микаьила шин новкъостага: «складаш тIара бIарг а ма баккхалахь, унхаза болх беш вола цхьаккха лаьца саг хьайка юхе а ма виталахь. Говза ба хьона царна юкъе цхьабараш. ГIаьле, цIилеторг еха, аьле гаргагIорт хьона уж. Царна дага фуд мича хов». Из хьехам бе эшаш вар Агван, хIана аьлча, дукха ха яцар из цу часте вена а.

Бакъда, дукха гаьнаваьннавацар Микаил Агванага цхьа во Iимадаш йоалача хана. ДегIа теIа, гIийла, бера бос а тIера баланза зIамига саг вар Агван.

ХIаьта цу секундашка уж уйлаш еча вацар Микаьил. Хьалла магIа саьнчу картах йоаллача къоргах гIолла, бе автомат а йоаллаш, чакхъиккха саг бIарга а вайна, цунна тIехьаваьлар из. ХIаьта а Агван цхьаь вутаргвоацаш дехьарча посте латтача часовойга цIогIа тоха кхийра цун: «Роте хоам бе! Оарц даккха!» — аьнна.

Лийцача наьха форма тIа а ювхаш, бе йоллаш автомат а йолаш, машинашта юкъе гӀолла чакхлелхаш городе гӀолла удаш лела саг бӀаргавайча дӀа-хьа удар кхерабенна, унзарбаьнна нах. Автомат тоха йиш йолаш-м вар Микаьил, бӀарга а гора цунна бандит. ХIаьта а дукхача наха, машинашта юкъе из хьанна кхета сенах хов? Цхьан секунда Микаьила бӀаргкӀалара ваьлар бандит. ТӀехьаудар салте волга хайнача бос бахача цхьан йоккхача саго аьлар, пӀелг дӀа а хьекха: «Цигахьа дӀаведар». Цхьан цӀен саьн тӀехьашка лечкъа хиннавар кхераме гӀаьрахо. «ДӀа ма ада, аз хIаьта а карараволийтаргвац хьо! — аьнна укхо цIогIа тоххаше а шок а тохаш кхо-бӀъ пхо пенах чубахар. Микаьила массехк сантиметр мара гаьна боацаш.

Автомата предохранитель цхьацца пхо мара тохаргбоацаш дӀа а оттаь, гаргагӀертар Микаьил. Цо автоматни очередь а теха нах боабар кхераш чӀоагӀа садетташ вар салте.

Цкъазза автомат тохаш вӀалла саьн тӀехьашкара из хьа ца хьожийташ геттара гаргагӀертар Микаьил. ХIанз дикка бӀаргагора пенах дӀа а тӀеӀа латта бандит. Цкъа автомат тоха, укхо лак озалехьа ши-кхо метр мара гаьна йоацаш яьгӀача кӀотаргашта юкъе чутоссавелар бандит. ХIаьта а цу кӀотаргашта юкъе гӀолла автомат Микаьила хьатӀахьокха кхийнзар цун. Меттахьа кхийтта хиннабар цунна юххера теха пхо. Тхьовра вай вийцача салтечунга санна во Iимадаш яьлар кӀотаргашта юкъе. Меттар Микаьила автомат тоха кхы цун низ хургбац, аьнна. ХIаьта а гӀалатваьнна хиннавар из. ЦӀаькха а автоматни очередь йолаелар кӀотаргашта юкъера. Бакъда сов фийла а хинна Iотаӏарах Микаьилах тувладелар пхорч. Цу тӀа бандит ше а хиннавацар селла, хьожаь из тоха могаш.

Леш латтача, бирсвеннача бандита вӀалла пӀелг тӀера ца боаккхаш юххера тоӀадьча лако кӀалхарвалийтанзар Микаьил а. ВорхӀ метр мара шоайла гаьна боацаш бадар салтеи бандити...

Мишта яьккха хиннай бандито цу вай вийцача салтечунгара автомат? Балалайка биткъача мерзах лол а баь, качтесса хиннаб цо цунна, бӀаьхача аьшка саьргах а тесса. ТӀаккха ше волчахьа дӀозаваьв. Са увзаш уллача цун качара автомат а яьккха, дӀанккха хиннав из.

...Иштта шин патриотически, интернациональни декхар кхочаш а даь дитар ер дуне хIетта ваха кийчвала мара ца волавеннача зIамигача саго. Кхерама тIехьашка ца воалаш Даьхен а шин зIамигача гӀалгӀай къаман а визза воӀ ше хилар хьахьекхад цо.

ХIаьта а, бакъдар аргда вай. Из хиннача роте, цун новкъосташта йицлац цун цIи. ХIанз Гаьннарча Малхбоалене шоай армейски декхар кхоачашдеш болча Наьсарерча кагийча наха а дика хет цига Микаьила цIи сийленца йоахаш а цун къонахчал къоначарна хьокхаме дувцаш а. Бакъда, укхаза, из ваьча юрта, цо дийшача школе хьоаяц цун цIи. Кхыметтел мемориальни улг а даллац из ваьхача коанаIар тIа.

Цумочра наьха цIераш йицйолийте, малагIа истори Iомае, малагIа тIема-патриотически кхетам бала гIерт вай кхувш боагIарашта? Юртсовет цIенхаштта хьажа езаш я цу гIулакхага.

М. КАРАЕВ.

Краснодаре отраслешта юкъерча «БӀаргий микрохирурги» яхача Iилма - техническ комплекса филиале, из хьахиннача духхьал цхьан шера бӀаргий са метта оттадара, катаракта, глаукома дӀаяккхара, роговицана пересадка яра 15 эзар совгӀа операцеш яьй. Филиале дарба деш Ростовски областера, Краснодарски Ставропольски краяшкара, Къулбаседа Кавказски автономни республикашкара баьхка унахой ба.

Дахача шера хозрасчетни принципах баьча балхо ма барра хьахьекхаб ше. Медикаша шоаш баьча балхах 1 миллионеи 600 эзар сом ийцад. Баьннача пайдех керда тӀеххьара медицински оборудовани эц, хIара саго ше беча балха тIа карагIдаьнначунга хьежжа алапи эц, лорий квалификаци а лакхъю.

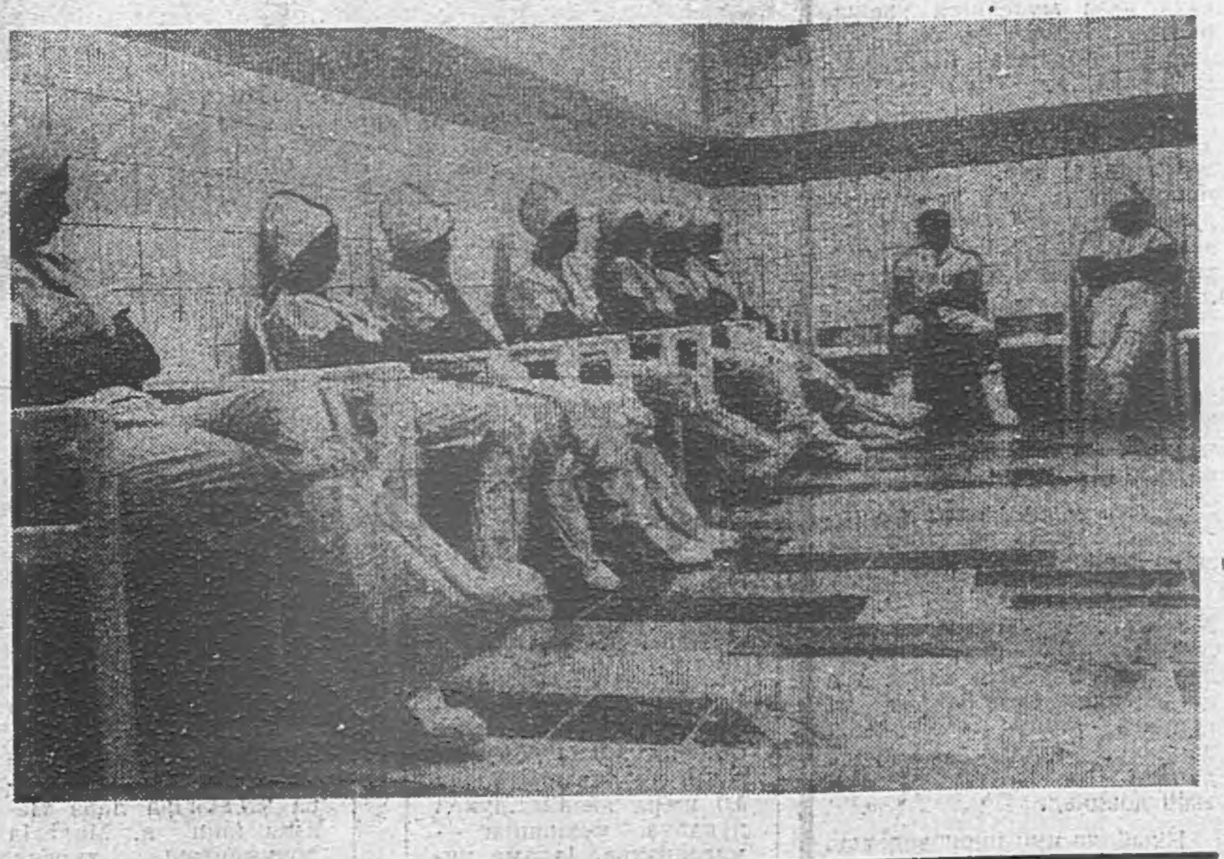

СУРТА ТIА: пациенташ операци яле хьалха.

В. ВЕЛЕНГУРИНА сурт.

(ТАСС фотохроника).

Йоккха говзал йолаш хинна специалисташ кооперативе болх бе дӀабахаб Грознерча быта цӀагӀарча кхалнаьха хIамаш тегача цехера. Фуд хиннар, аьнна, техкача гучадаьннар укх тайпара да. БIарччача бетта тIатеIIа балха йоаллача кхалсаго хьаэца алапи юкъера лаьрхIача 120 сом мара дац. ХIаьта кооперативе дукхагIа эц. Цул совгIа, хIама хьатега кӀадаш дац. Шоай инициативагIа долчара хьа а леха, наха эшаш а дезаш а дола кӀадаш эца бокъо лац быта ЦӀенна. Централизованни хьадахьараш безам тIагIоргболчарех дац. Царех тийга барзкъаш, наха хийцца дӀаэцац, йоах сменни мастераша Павловская Валентинаси Хадашева Малнкаси.

Кооперативашка тайпа тайпара кӀадаш а царех тийга хIамаш а я йохкаш. Хаттар отт, цар мичахьара

ФУД НОВКЪАДАР?

кхухь дезаш дола товар, паччахьалкхено арахецаш дац из? Из иштта хилча, хIана кхачац из товар паччахьалкхен предприятешка?

Кооператораша йоххача хIамай мах спекулятивни бар миссел хIана бац аьнна лакха ма бий. Цхьаболча наьха таро мичай царгара барзкъа, кога гӀирс эца. ТIаккха малав цу гIулакха бехке вар? Бюрократизм юкъера дIа а яьккха, товар лаха а Iалашде а цар йиш яларе, кхыча тайпара хургдар гIулакх.

Быта ЦIагIа къахьегара эша хьалаш во дац. Иштта кхоачамболаш оборудовани а я. Хетаргахьа, кхо смена е таро а яр цар, болх хьабе нах баларе.

Веррига а болх беш 72 саг мара вац цига. 40 гаргга саг таац царна. Хьалха 4 бригада хинна 2.5 бригада мара йисаяц. Цудухьа болх кIезигбеннаб.

Кооперативаш хьаеллалехьа хьаэцача алапена нах раьза а болаш, предприятена пайда а болаш болх бора коллективо, йоах мастераша.

Кооперативаша предприятешта новкъарле ергъяц, цар спекуляци лелаергйоацаш боагтIача боарамагIа паччахьалкхена оагIонгахьара царна тIахьожам лоаттабой. ХIанз хьагучогIа нийсхо яц предприятешта лоаттаер. ХIана аьлча дерригa мегарг мел дола товар кооперативашта карадахад. Со яллац вай мехка шерра бокъо а енна хьабаьржа кооперативни болам юхатоха беза ала. Ма дарра аьлча, цига наьха балха безам тIабода, инициатива а хьахул. Из иштта дале а, къайле яц цу даькъе хIанз а тоъал кхоачамбоацараш хилар.

Мастерашта, лоацца аьлча, быта ЦIен болхлошта хов малагIа продукци дикагIа дIаэцаргья. ХIаьта мастераш шоай лоIамагIа битац. Шоашка аьннар мара тега бокъо яц цар.

Быта ЦIен болхлой шоаш хозрасчета тIа бахарга дог доахаш ба. Шоай лоIамагIа хилча, хьадувцачогIа, хувцамаш хила тарлу цу коллективе. Из дерригa дIадаьлча эггара халагIа йола проблема балха нах ца тоъаш хилар я. Из къоастаяр духьа цар кийчбу курсашка къона специалисташ.

Швейбыта объединене хинна а ца Iеш, берригача мехка а швейни изделей дика ца хилар хьагойт дукхача бетташка а шерашка а тикашка. саго дIа а ца эцаш, ядача хIамаша.

Сога хьаттача, барзкъий а кога гIирса а дика ца хилара керттера бахьанех цаI предприятешта дIакхайкаю план реальни ца хилар да. Цудухьа коллективаш продукци дукха хьае гIерт, хIаьта из Iаткъ дикала.

Нагахьа санна болхлочунна дIалуш дола алапи цо хьаьйча дикалга хьежжа даларе, быта ЦIен товараши швейбыт объединене тийга хIамаши ядаргьяцар дIа ца нйеш. Лоацца аьлча, цаI цхьаннеца дувзаденна да.

Т. МАЛЬСАГОВА.

Халкъа кхоллам

НАЬХА САГ

Цаген зIамига волча хана хиннад из. Цо Iмел дукха дехарагIа, фуаш ду цо яхаш, цунна шин цаI мара йоаца котам е тугаш хиннаяц цун нана.

Юххера а, цхьан дийнахьа, Цагена йоккхагIа йола йиша йига найц венав царцига гучавала. ХIаьта цунна фу гIулакх дергда-хьогI аз аьнна дIатохаеннача Цагена нанас цунна дIайийтай хIаьта цаI мара йоаца шоай котам.

— Ва нани, из хьай йоккхагIа йола йоI йига найц веза хьона дукхагIа, е со, хьай воI, веза хьона дукхагIа? — хьаттад шин нанас шоай найц шийла дукхагIа лархIара дикка раьза воацача кIаьнка.

— Аьъ, из фу яхилга да? Из-м наьха саг ма вий! Хьо, са кIаьнк, веза-кх дукхагIа, — аьнна, цо баьча дегабуамах елаеннай Цагена нана.

— ХIаьта тхох шиннех дукхагIа везар лалва хьа, — эккхийтад из елаялар а ца лоалуча Цагена.

— Ай ма даха наьха сага сардамаш, — яьхад йоах Цагена нанас.

КХЫ ФУ ДЕРГДАР ЦО?

Шин вира-бIарза нувр тIа а тилла, гаьнарча юрта бахаш болча шин гаргарча нахах бIзргтоха аьнна дагадеха новкъа ваьнна хинав Цаген. Юххера, сел дIайхача дийнахьа гаьнарча новкъа леларах сов кIаьд а венна, шин вир-бIарз яжа дIа а хийца, цхьан хин йистте яьгIача гаьна кIала шин вирабIарза тIатехкаш йола нувр гIовга а йилла, кIеззига салаIа лаьрхIа Iовижав из. Цигача кастта тхьайсав. ХIаьта сомаваьнначул тIехьагIа дIа а хьа а водаш вир-бIарз лахарах, из кораYоагIаш хиннаяц.

...Аз сай дас даьр дергда шоана, оаш са вир-бIарз хьа ца лой! — аьннад Цагена, цIимхаро тIа а ваха, шийна дукха гаьна боаццаш бIаргабайнача нахага.

Цагена дас бокъонца цхьа доккха хIама даь хургда-кх, из вешта хилча дувцарг а мича дар укхо из, аьнна хеташ болча наха кастта цун вир-бIарз хьа а леха, юхаерзаьяй.

— Даьллахьий къонах, цу хьай дас фу даь хиннад дувцадалар Iа тхона, хIанз вирбIарз а хьа ма корайний хьа! — аьннад царех цхьанне Цагенага.

— Шин вир-бIарз лочкъайича, шорттига шин вир-бIарза нувр ги а елла, цIавахав-кх! Кхы фу дергда цо? — яьхад гIадвахача Цагена.

ЦАГЕНА МАЛЕЙКАШ IЕХАДАР

Венна Цаген лахьта чу Iочу а вилла, боарз хьал а биза, цунна гонахьа дуIа а даь, хий Iо тIа а дахнйта нах дIакъаьстачул тIехьагIа, Цагенага бартхоаттам бе кийденна хиннад массехк малейк.

— ХьалгIатта, Цаген! ХIанзалца Iа леладаь цхьаьца хIама дувцаргда вай, — аьннад малейнах эггара цIимхарагIдолчо.

— Аьъ, ер фуд хIанз? Цкъа мара беш хулий из бартхоаттам? Шнаш да шо? ЦаIаш-м хIанзза согара бартхоаттам а нйца, дIа ма дахарий. ТIехьадисад шо! — аьнна, ше эгIазвахара кеп оттаьй Цагена.

Иштта говза малейкаш Iехадарах, цар бартхоаттам а ца эцаш висав, йоах, Цаген.

ДИЦ МА ДЕ АЛАЛАХЬ

— ВоI, миштав хьа? Хозза даьна а, нанна а новкъостал деш вий ер? — хьаттад хьоашалгIа нийсвеннача цхьан саго.

— Воллахьий, талхаш-м латт, деш а дуташ а хIама доацаш, айлаюкъенца мара сакъердам боацаш. ХIанз сихха саг а йоалаяь, був а ваьккха, ше Iо ца хоавой, цунна фу дергда-м хац сона, — аьнна, хьаьшага леткъав Цагена да.

ХIаьта из къамаьл шийна дIахазарах дикка раьза воацаш вале а, шоллагIча дийнахьа сахилалехьа хьал а гIетта, сихха диг ир а даь, шин вир-бIарз дIа а ежа, хьунагIара дахча да водача Цагена шин наьнага аьнна хиннад:

— Селхан вай хьаьшага ше дийцар диц ма де алалахь цу тха даьга!

ШИШША ЦХЬАНА ВОЛЛАШ А НИИСЛУ

Дика кхийхха бежана дулхи, берхIен, жувра хьалтIамашн хьалхашка а оттаяь, геттара веза хьаьша лаьрхIа тIайица хиннав Цаген кхыча юрта вахаш волча цун гаргарча саго. Из кхача сов чам болаш а, цул совгIа ше дикка меца а хиларах, шишша зIамига хьалтIам цхьана хьаэцаш берхIала а Iотташ, дIакхоаллаш хиннай Цагена.

— Цаген, ва Цаген! Цхьан каша чу масса саг Iочувул шун юртарча наха? — хьаттад из зийнача, Цагена Iоттар е дагадехача фусамдас.

— Бокъонца бола къонахий-м цхьацца мара бехкац оаха. ХIаьта цхьа моллагIа эсала бараш-м шишша цхьана волла а нийслу! — яьхад цийна уж хьалтIамаш кIеззига йоккхагIа хилар ловлга белгалде безам болча Цагена.

ДIаяздаьр Або МАЛЬСАГОВ.

Тайп-тайпара хьехамаш

ДIАДЕ ГИ ХАННАХЬА КИЙЧДЕ

Цхьаболча опыт йоацача хьсий бешамаш лелаераша бIаьсти дIаде ги кийчделга тIехьадоах. Из турахьа денз йоакхо е а тIехьа ца тетташ шин ханнахьа де дезаш а хIама да.

Индивидуальни хьсий бешамашка дIаде баьцадаарий цхьайолча культурай ги геттара кIезига эш. Иштта, масала, 10 квадратни метр йолча участкана тоъаргда 5—6 г морковка е петрушка ги, 2,5—3 г хорцама е лордаш йолча салата ги, 20—25 г бетта дуаргий, 25—40 г укропа, 6—8 г нарсий ги.

ДIаде эггара дикагIа да «Сортсемовощ» тикашкара ийца ги. Из дика хургхиларахи, цIена хиларахи саг шек валац. Кхыча тайпара хул гIулакх бовзаш боацача нахагара ийца ги хилча. ДIабIара хьежавар аьнна ги тIадаргдолаш да е дац ха хала да. Цхьабола нах цецбувл кабуц дIайийча брюква хьатIайоал, яхаш. Тамаш е езаш хIама дац укхаза, хIана аьлча кабуцен брюкван, хорцамеи беттадуаргийн, хохен батунеи ги вIалла башхало йолаш хилац.

Ги дIаде мегаргдолаш дий тешшаме хара фу де деза? ЦIагIарча хьалашка эггара аттагIа да фильтровальни каьхатагIа яьча трубкашца хьажар. Фильтровальни каьхата лист кIеззига тIоадае еза. 50 ги лоархIаш зIамига дараши 25 ги лоархIаш доккхагIдараши 4-зза лархIа деза. Царех хIара порци каьхата йIаьхагIа йолча оагIо йисте гIолла ги доаржадаь Iодилла деза. Цул тIехьагIа шорттига ги кега ца а деш, каьхатах трубка е еза. Уж трубкаш хий чудолча банка чу оттае еза ги хи чу Iочукхоачаргдоацаш. Банка баьдеча оттае еза, батареяна юхе хургйоацаш.

10—12 ди даьлча трубкаш хьаяста а тIадаьнна ги лархIа а деза, хьажа веза масса ги талхад а. 4 пробах юкъера лаьрхIача хьахулаш дар миштад а хьожаш 100 гина масса процент кхоач хьажа деза. Из хургья цу гин тIадалара процент.

Нагахьа санна ги тIадалара процент 50 процентал кIезигагIа яле, из ги дIаде дагIац, хIана аьлча лаьтта дIадийча уж кхы а кIезигагIа тIадаргда. Цул совгIа иштта эсала долаш дIадийнача цу гих хьахинна хьувкъам а эсала хургба, дика ги дIадийнача хулачул кIезигагIа хургба.

Керда кино

«ПУБЛИКАЦИЯ»

«Публикация» яхача фильма автораша дувц вайна цхьан московски школе хиначох. Цу школе деша дагIаш дола бераш администраце къайлагIа дийкъад «мажорашти» «микрорайонщикаши», аьнна цIераш а техка. «Мажорий» дай-ноаной доккхача балхашка ба. хIаьта «микрорайонщикий» бараш мугIарера болхлой ба.

Школа директора массаза дIадех хьехархошкара кулгалхой болча наьха берашта кхыбарел дукхагIа теркам тIабахийта, яхаш. Цхьабола хьехархой раьза бац цу нийса доацача гIулакха. Цу тайпара бераш декъараи «мажорашта» дика оценкаш увттаяраи къаьстта духьала я къаьна хьехархо Зинаида Ивановна.

Дукха ха ялалехьа школе хоза доаца, нйрча гIулакх хилар. Дикача гIулакхаш тIа бола цхьадолча берий дай-ноаной шоай дезалхой га а даьккха, «ширъяьннача методах» хьехаш я аьнна бехке йир Зинаида Ивановна. Цу гIулакха журналист юкъеэзар, шин вахар кхувш доагIача берашта дIаденнача, йоккха опыт йолча хьехархочоа критика еш йола статья газете араьялар.

Кепатеха араяьнна статья бахьан долаш дукха халахетараш хилар. Ха яхача хьехархочунна, дега лазар кхет, «мажораштеи» «микрорайонщикаштеи» юкъе вIаши довнаш хул. «Микрорайонщикий» оагIув лоац Зинаида Ивановнайна метта болх бе енача къонача литература хьехаш йолча хьехархочо Ирина Александровнас. Берашца цхьана газета тIа араьнна статья харцъеш каьхат язде безам болаш я из, амма из соцаю «мажорий» оагIонгахьа йолча школа директора...

Цу къонабарашта лаьрхIача фильме школьни вахар дувцарал совгIа, цига хьахьокхаш да города улицаш тIа «неформалаша» лелар а, «металлисташца», «панкашца», «фашашца» хула довнаш а. Цу кадрашца долалуш да керда «Публикация» яха Горьке цIерагIча киностуде режиссера Волков Виктора оттадаь художественни фильм.

С. ДУДАЕВ,
киновидеообъединене редактор.

Редактора зам.
М. ХАМХОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

2 МАРТ
ЕРА
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Рабыня Изаура». Художественни фильм. 10-гIеи, 11-гIеи сереш.
10.40, 15.30, 17.00 — «Кердадараш».
10.50 — Берий сахьат.
11.50 — Путешественникий клуб.
15.40 — «Зимние обряды» яхача фильма - концерта премьера (Таллинн).
16.10 — «Портрет современника». Документальни фильмаш: «На виду у всех», «Вода течет в гору».
17.05 — «...Яхкайтта шу далакзен боккхагIеи».
17.50 — Ж. Ибер. Флейташцара оркестра концерт.
18.10 — «Сальвадор: Машар бахьанце лоаттабу тIом».
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — «Джордано Бруно». Мультфильм.
19.15 — «Импульс: инициатива, предприимчивость, прибыль».
20.00 — «Рабыня Изаура». Художественни фильм. 11-гIа сери.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — Йовзаш йолча музыка нердадараш. Итальянски ашарий конкурс. «Сан-Ремо-89». Перерыве (22.45) — «Тахан дунен тIа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Моя жизнь — Россия». А. И. Куприна творчествах дола. Научно - популярни фильм.
8.35, 9.35 — Биологи. 10-гIа класс.
9.05 — Испански мотт Iомабу 1-гIа шу.
10.05 — ПТУ дешархошта. Общи биологи.
10.35, 11.35 — Л. Н. Толстой. «Война и мир». 9-гIа класс.
11.05 — Испански мотт Iомабу 2-гIа шу.
12.05 — «Мы, нижеподписавшиеся». Художественни фильм. 2-гIа сери.
13.15, 23.00 — «Кердадараш».
13.20 — «Вас приглашает «Ларам». Концерт. г. Грознера передача.
13.45 — «Солнечный снег Алатау», «Тропа» яха документальни фильмаш.
16.50 — «Кердадараш» (гIалгIай меттала).
16.55 — «На вечерних баррикадах», «Кто ты» яха документальни фильмаш.
17.35 — Кино: хувцамаш ха.
18.15 — «Нохч-ГIалгIайче».
18.30 — «Пламенные строки». ГIалгIай поэта Х. Осмиева 80 шу дузаш (гIалгIай меттала).
19.00 — Баскетбол. Чемпионий Европейски кубок. МаIанах. ЦСКА — «Арис». (Греция). Перерыве (19.45) — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!» «Звездный переход».
20.40 — Тха студе ва Д. Баширов.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50—Иллюзион. «Необычайные приключения мистера Веста в стране большевиков». Художественни фильм (1924 ш.).
23.15 — Концерт. Югославера трансляци.

3 МАРТ
ПIАЬРАСКА
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35. — «Рабыня Изаура». Художественни фильм. 11-гIеи, 12-гIеи сереш.
10.40, 15.30, 17.00 — «Кердадараш».
10.50 — А. Глазунов. № 8 йола симфони.
11.35 — Саг. Лаьтта. Вселенн.
15.45 — «Бродяги Севера». Художественни фильм.
17.05 — «Образ» ЙоккхагIйолча классашкара дешархошта дола литературни ловзар.
18.20 — «Мелодии Марокко».
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — Философски беседаш. Общечеловеческие ценности и приоритеты.
19.45 — Поэзе минуташ. Д. Кугультинов.
19.50 — «Рабыня Изаура». Художественни фильм. 12-гIа сери.
21.00 — «Ха».
21.40 — Хоржамашта накъадолхаш.
21.50 — Яйга атлетика. Дунен чемпионат. Венгрера передача.
22.35 — «Это было... было...»
22.50 — «Взгляд».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Революции поэти». Научно - популярни фильм. А. Блоках.
8.35, 9.35 — Географи. 8-гIа класс.
9.05 — Английски мотт Iомабу. 1-гIа шу.
10.05 — ПТУ дешархошта. Физика.
10.35, 11.35 — Вайна гонахьара машар. 1-ра класс. Вай ноаной.
10.55 — «Этиках дувцаргда вай». Хьалхара къамал. «Честь имею». Научно - популярни фильм.
11.05 — Английски мотт Iомабу 2-гIа шу.
11.55 — «Необычайные приключения мистера Веста в стране большевиков». Художественни фильм.
13.05, 23.10 — «Кердадараш».
13.10 — Ритмически гимнастика.
13.40 — «Бахаш ба хьунагIара фаьлг». Тюменера передача.
16.55 — «Кердадараш» (нохчий меттала).
17.00 — «Платина» яха документальни фильм.
17.20 — «Осторожно, нитраты!»
17.45 — Киножурнал.
17.55 — Информационно-музыкальни программа.
18.25 — Спортивни программа. Перерыве — «Кердадараш», «Бийса даькъала хийла шун, бераш!» «Заколдованный мальчик». 1-ра передача.
21.00 — «Ха».
21.40 — Хоржамашта накъадолхаш.
21.50 — ДоттагIий экран. «Грех Малтицы» (ТВ НРБ, 1985 ш.). Премьера.

РАДИО

2 МАРТ, ЕРА

7.45 — Мукъамаш. Передачай программа. Музыка.
7.50 — 8.00 — Юха а увзаш сихдалар. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа. Музыка.
8.19 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Илли оал гIалгIай драматически театра актераша.
11.15 — «Патриот».
11.30 — Соцкультбыта объекташта — хIара денна терко. (гIалгIай меттала).
11.45 — 12.00 — Керттера критери — дикал.
15.30 — Арендатораш кхашна арабаьннаб. Беседа (гIалгIай меттала).
15.45 — 16.00 — Музыка.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Керда обрядаш — вахаре (гIалгIай меттала).
17.31 — Нохч - ГIалгIай композиторий музыка.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Объявленеш.
18.40 — Депутаталла кандидатех дувц оаха. З. Сазонова.
18.55 — 19.00 — Музыка.

3 МАРТ, ПIАЬРАСКА

7.45 — Мукъамаш. Передачай программа. Музыка.
7.50 — 8.00 — «Сельские зори». Хаоттам.
8.15 — Передачай программа. Музыка.
8.19 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Бехктонхамзлен дефицит (нохчий меттала).
8.40 — 9.00 — Илли а оал пандар а локх Р. Евлоевас.
11.15 — 12.00 — Ножай-Юртовски района художественни самодеятельноста дакъалоацарий концерт.
15.30 — Поэзе миноташ (гIалгIай меттала).
15.45 — 16.00 — Музыка.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — «ДоттагIий оазаш».
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — ДоттагIлен концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Объявленеш.
18.40 — 19.00 — «Советаш вахари» яха радиожурнал.

Хаоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 3—8 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 2—7, Грозне 3—5 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, лаьгIо йоачан а йолаш, цхьайолча моттигашка дохк а доаллаш, наькъашка ша билла а йолаш. тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана —1 —6 дийнахьа +2 +7 градус йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктохкама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-53-12, промышленностеи транспортеи — 2-75-81, 2-65-01; юрта бовхама — 2-47-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-53-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи. шоаттеи деношка

СФ05065. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 770.